

AKSİYOLOJİK ARGÜMAN: DEĞERLERİN ONTOLOJİK TEMELLENDİRMESİ TANRISIZ MÜMKÜN MÜ?¹

Enis Doko

Tarih boyunca felsefeciler, Tanrı'nın varlığını ispatlamak için çeşitli argümanlar geliştirmişlerdir. Geleneksel olarak bu argümanlar dört kategoride tasnif edilir: Ontolojik argümanlar, Kozmolojik argümanlar, Teleolojik argümanlar, Aksiyolojik argümanlar. Türkiye ve genel olarak doğu coğrafyasında bu argümanlar içersinde en az işlenmiş olanlar

aksiyolojik² argümanlardır. Aksiyolojik argümanla, estetik veya ahlaktan hareketle Tanrı'nın var olduğu gösterilmeye çalışılır. Aksiyolojik argümanlar iç gözlem temelli, ontoloji temelli, yahut pratik temelli olabilir. Ben burada ontoloji temelli bir aksiyolojik argüman geliştirmeye çalışacağım. Ahlaki ve estetik algılarımızın kökeni veya ahlakın ve estetiğin uygulamalarından ziyade, bu disiplinlerde ortaya çıkan önermelerin³ doğası üstüne yoğunlaşacağım.

Argümanı incelemeye geçmeden önce birkaç önemli noktaya dikkatinizi çekmek istiyorum. Ahlak hassas bir konu olduğu için, burada sunulan argümanın doğru anlaşılması açısından, savunduklarımı anlatmadan önce savunmadıklarımı anlatmak istiyorum. Bu makalede, ahlaklı olmak için Tanrı'ya inanılması gerektiğini iddia etmeyeceğim. Bu bariz bir biçimde yanlış bir iddiadır, ateistler tabii ki ahlaklı insanlar olabilir. Tanrı'ya inanan insanların, ateistlerden daha ahlaklı olduklarını da iddia etmeyeceğim. Tanrı'ya inanmadan, herhangi bir dine mensup olmadan da ahlaki yargıları kavramak elbette ki mümkündür. Ahlaki bir sistem kurulması için Tanrı'ya atıf yapılması gerektiğini de iddia etmeyeceğim, insan hakları beyannamesi gibi karmaşık ahlaki sistemler elbette ki Tanrı'ya hiç atıf yapmadan kurulabilir. Argümandaki odak noktam, ahlakın doğası yani ontolojisi olacaktır. Argümana geçmeden önce, onu anlamak için bilmemiz gereken bazı temel kavramlara göz atalım.

Temel Kavramların Tanımlanması Ve Birkaç Not

Önce “temel yasa” kavramını tanımlamakla başlayalım. Temel yasalar evrendeki

¹ Makaleme yaptıkları katkılarından dolayı değerli hocam Caner Taslaman'a teşekkür ederim.

² Aksiyoloji: Değerler bilimi.

³ Önerme doğruluk değeri olan cümledir. Mesela “Dünya düzdür” önermesi yanlış, “Güneş bir yıldızdır” önermesi doğru bir önermedir. Sorular, emirler gibi doğruluk değeri olmayan cümleler önerme değildir.

bütün doğru önermelerin çıkarsanmasında kullanılan önermelerdir. Temel yasalar başka hiçbir yasadın çıkarsanamazlar, bunlar en temel doğru önermelerdir. Mesela Kepler yasaları, Newton'un hareket ve yer çekimi yasalarından çıkarsanabildikleri için temel yasa değildir. Diğer taraftan Einstein'ın yer çekimi yasası, eğer yanlışlanmazsa, temel yasadır çünkü başka hiçbir yasadın çıkarsanamaz. Evrendeki bütün doğru önermeler, evrendeki temel yasalardan çıkarsanabilir.

Bilmemiz gereken önemli bir ayırım da “olgusal” ile “aksiyolojik” önermeler ayırımıdır. “Olgusal önermeler” ya da diğer bir isimle “dir-önermeleri”, bize dış dünyayı betimler. Bildirme tümcelerini doğru ya da yanlış yapan şeyler olgusal önermelerdir. Mesela “Ahmet kahvaltıda börek yedi” önermesi, olgusal bir önermedir ve bu önermeyi doğru ya da yanlış yapan şey Ahmet isimli kişinin kahvaltıda gerçekten börek yiyip yemediğidir. Yani önerme, dış dünyada var olan cisimler arasındaki ilişkiyi tarif eder. Diğer bir deyişle olgusal önermeler betimleyicidir. Olgusal önermelerin en güzel örneği bilimsel önermelerdir. Olgusal önermelerde bahsedilen cisim ve özellikler ampirik olarak gözlemlenebilir. Nitekim olgusal önermelerin doğru olup olmadığını gözlem yaparak anlayabiliriz.

“Aksiyolojik önermeler” ya da diğer bir deyişle “gerek-önermeleri” ahlaki ve estetik önermelerdir. Bu önermeler betimlemeden ziyade, kural koyarlar ya da gerekliliklerden bahsederler. Mesela, “Zevk için insan öldürmemeliyiz” önermesi, aksiyolojik bir önermedir. Aksiyolojik önermeler de doğru ya da yanlıştır, ama farklı olarak, bu önermelerin işaret ettiği bilinçli varlıkların nasıl olması gerektiğini de tarif ederler. Bu önermeler olgusal önermelere benzer şekilde “dır” son eki ile yazılabilir olmalarına karşın; atıf yaptıkları cisim ya da özelliğin gözlemlenebilir olmayışı, ya da “-meli” son ekli cümleye dönüştürülebilir olmaları ile fark edilebilirler. Mesela, olgusal bir önerme olan “Çınar yaprağı yeşildir” önermesinde, bahsedilen yeşillik özelliği dış dünyada gözlemlenebilir. Diğer taraftan “Geçerli bir nedenimiz olmadan yalan söylemek kötüdür” önermesindeki kötülük özelliğini dış dünyada gözlemek mümkün değildir, dolayısı ile buradan bu önermenin aksiyolojik önerme olduğunu anlayabiliriz. Nitekim aynı önerme “-meli” son eki ile de ifade edilebilir; “Geçerli bir nedenimiz olmadığı sürece yalan söylememeliyiz.” Aksiyolojik özelliklerin dış dünyada gözlemlenebilir olmaması size garip geliyorsa, matematiksel ve mantıksal özelliklerin de dış dünyada gözlemlenemediğini, bunların doğruluk değerinin de gözlemlenemeyeceğini hatırlamak gerekir.

Olgusal önermelerde bahsedilen gerekli özellik ve cisimler olmasa bu önermeler yanlış olurlardı. Mesela börek olmayan bir evrende, “Ahmet kahvaltıda börek yedi” önermesi doğru olmazdı. Bu durum, olgusal önermelerin evrendeki varlıklar arası ilişkileri tarif etmesinden kaynaklanmaktadır, bu varlıkların olmadığı evrenlerde o varlıklarla alakalı önermeler elbette ki doğru olamaz. Diğer taraftan dünyada hiç tecavüz fiili işlenmeseydi bile “Çocuklara tecavüz etmek yanlıştır” önermesi, hala doğru olacaktı. Bu olgusal önermelerle aksiyolojik önermeler arasındaki diğer temel bir farktır. Aksiyolojik önermelerin bu ilginç özelliğine, benzer şekilde matematiksel ve mantıksal önermelerde de bulmak mümkündür. Mesela, evrende hiç üçgen olmasaydı bile, “Üçgenin iç açıları toplamı 180 derecedir” önermesi doğru olacaktı. (Aksiyolojik önermeler estetik önermeleri de kapsayabilir, ancak biz burada ahlaki önermelere yoğunlaşacağız.)

“Ahlaki realizm” bazı (ya da en az bir) ahlaki yargıların, nesnel olarak doğru (ya da yaklaşık olarak doğru) ya da yanlış (ya da çoğunlukla yanlış) olduğunu iddia eden felsefi görüştür. Ahlaki önermelerin nesnel (objektif) olduğu iddiası, onların doğruluk değerinin toplumun ahlaki görüş ve teorilerinden bağımsız olduğu anlamına gelir.

Ahlaki realizm, bilimsel realizme,⁴ matematiksel realizme⁵ ve mantığa çok benzer. Özellikle ahlaki realizm ile matematiksel realizm ve mantık arasında çok büyük benzerlik vardır. Ahlaki realizmin savunucusuna göre; nasıl ki bilimsel, matematiksel ve mantıksal önermelerin doğruluk değeri toplumun inançları ve bizim teorilerimizden bağımsızsa, aynı şekilde ahlaki önermelerin doğruluk değeri de toplumun inançları ve bizim teorilerimizden bağımsızdır.

Ahlaki önermelerin doğruluğunun nasıl belirleneceği konusunda ise ahlaki realistler arasında görüş ayrılığı vardır. Bana göre bu görüşler içerisinde “sezgisel ahlaki realizm” denilen görüş en makul olanıdır. Bu görüşe göre ahlaki yargıların doğruluk değeri sezgilerimizin yardımı ile bilinir. Bu yaklaşım bazılarında ilk başta garip gelebilir, ancak birçok matematiksel önermeyle, mantıksal önermenin doğruluk değerinin de sezgiler aracılığı ile bilindiği hatırlanmalıdır. Mesela “ $2+2=4$ ” ile “Sonsuz sayıda çift sayı vardır” matematiksel önermelerinin doğru olduğu sezgisel olarak kolayca belirlenebilir.⁶ Aynı şekilde birçok mantıksal önermenin de doğruluğu sezgiler yardımı ile belirlenebilir, mesela “Bir şey hem A, hem de A-değil olamaz” mantıksal yasasının doğru olduğu sezgiler aracılığı ile açıktır. Mesela “Bir kişi hem evli hem de bekar olamaz” cümlesi ile “Bir çocuğu zevk için öldürmek ahlaki olarak kabul edilemez” cümlelerini karşılaştırırsak; iki cümlenin de doğrudan sezgisel olarak doğruluğunu kavradığımızı fark edeceksiniz. Her ne kadar bu görüş en makul görüş olsa bile, burada savunduğum argümanın, sezgisel ahlaki realizmin doğru olmasını gerektirmediğini belirtmeliyim. Ahlaki realizmin herhangi bir türünün doğru olması, burada savunduğum argüman açısından yeterlidir.

Ahlaki önermelerin sezgisel olarak kavranabileceğini iddia etmek, bu önermelerin gerçeklik değerinin her zaman a priori olarak belirlenebileceği anlamına gelmez, tam tersine, ahlaki bir yargıda bulunmak için kişinin, söz konusu eylemin sonuçlarını incelemesi gerekmektedir. Bu incelemenin sonucu, araştırmayı yapan kişinin ontolojik (varlığın doğasıyla ilgili) inançları ile yakından ilişkilidir. Dolayısı ile bizim ontolojik görüşlerimiz, ahlaki yargılarımızı ciddi biçimde etkiler. Örnek olarak kürtaj tartışmasını ele alalım, iki taraf da “yaşama hakkı” ile “özgürlüğün” önemli haklar olduğunun farkındadır. İki kampın asıl görüş ayrılığına düştüğü yer fetüsün hangi aşamada kişi olarak kabul edilmesi gerektiğidir. Ancak kişilik tartışması, ahlaki bir tartışmadan ziyade ontolojik bir tartışmadır. Dolayısı ile ontolojik inançlarımızın değişmesi, ahlak teorimiz aynı kalsa bile, bazı ahlaki yargılarımızın değişmesine neden olabilir.

Diğer önemli bir nokta da birden fazla ahlaki özelliğin olduğudur. Bazı felsefeciler sadece tek bir ahlaki özelliğin, “İyi”nin var olduğunu savunmuşlardır. Ancak bu görüş bence yanlıştır, birden fazla ahlaki özellik vardır ve kimi zaman bu özellikler birbirleri ile çelişebilir. Bu çelişkiler de gerçek ahlaki anlaşmazlıklara yol açabilir. Birbiriyle çelişmesi mümkün ahlaki özelliklere örnek olarak “Adalet” ile “Merhamet”

⁴ “Bilimsel realizm” bilimin doğru ya da yanlış önermeler ürettiğini iddia eden görüştür.

⁵ “Matematiksel realizm” matematik önermelerinin icat değil, keşif olduğunu iddia eden görüştür.

⁶ Bazıları matematiksel önermelerin doğruluk değerinin sezgi aracılığı ile değil, ispatla belirlendiğini iddia edebilir. Elbette ki matematiksel önermeler ispat yoluyla çıkarsanır, ancak ispatta belli bir aksiyom kümesinin doğru olduğu varsayılır. Bu aksiyomların doğru olduğunu nereden biliyoruz? İşte, sezgisel realizm savunucusu, bu aksiyomların doğruluğunun sezgilerle belirlendiği konusunda ısrar edecektir. Nitekim ahlaki da aksiyomatize edip, belli temel ahlaki aksiyomlar aracılığı ile ahlaki teoremler ispatlanabilir. Spinoza’nın *Ethica Ordine Geometrico Demonstrata* (1677) eseri böyle bir denemedir.

verilebilir. Bu konuyu itirazlar kısmında daha detaylı ele alacağım.

Kimi bilimsel önermeler yaklaşık olarak doğrudur. Mesela “Dünya küre şeklindedir” önermesi yaklaşık olarak doğrudur. Aynı şekilde bazı ahlaki önermeler de yaklaşık olarak doğru olabilir, bütün ahlaki önermelerin mutlak doğru ya da yanlış olduğunu iddia etmek için hiçbir geçerli neden yoktur. Mesela “Bir kişiyi öldürmeye çalışan birine iki yıl hapis cezası vermek adildir” önermesi mutlak doğru ise, “Bir kişiyi öldürmeye çalışan birine yirmi üç ay hapis cezası vermek adildir” önermesi yaklaşık olarak doğru olacaktır.

Gözden kaçan önemli bir nokta, bazı bilimsel ve matematiksel soruların, doğruluk değeri olmayacak derecede muğlâk tanımlanmış olmasıdır. Mesela “İki proton birbirini itecek mi” sorusu böyle muğlâk bir sorudur. Çünkü iki proton arasındaki mesafeyi bilmeden bu soruya cevap vermemiz mümkün değildir, eğer protonlar atom çekirdeğindeki gibi birbirine çok yakınlarsa birbirini çekecek, eğer birbirlerinden yeteri kadar uzak iseler elektromanyetik kuvvetin etkisi ile birbirlerini itecektir. Ayrıca iki protonu etkileyecek başka proton ya da kuvvetlerin olup olmadığı da belirlenmelidir. Dolayısı ile yukarıdaki soruya cevap vermek için ekstra bilgilere ihtiyacımız vardır. Benzer şekilde bazı ahlaki sorular da cevabı olmayacak kadar muğlâk olabilir. Örneğin “Bir kişinin hayatını kurtarmak için başka birine işkence yapmak ahlaki olarak kabul edilebilir mi” sorusu da açık bir cevaba sahip olamayacak kadar muğlâktır. Bu soruya cevap vermek için bahsedilen kişiyi kurtarmak için alternatif yöntemlerin olup olmadığı, işkenceden ne kast edildiği gibi şeyleri bilmemiz lazımdır. Cevap verilemeyen birçok ahlaki soru üstüne dikkatlice düşünülürse, bu soruların aslında cevaplanamayacak kadar muğlâk oldukları fark edilecektir.

Diğer dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, toplumun bizim ahlaki yargılarımızı etkileyebileceğidir; fakat toplumun, ahlaki önermelerin doğruluk değerini etkilemesi, bundan tamamen farklıdır ve mümkün değildir. Toplumların çeşitli adet ve gelenekleri vardır, kimi zaman bu adetler ahlaki gerçeklikler gibi algılanabilir. Örnek olarak günümüz toplumlarında kendisine uzatılan eli sıkma bir adettir. Bir kişinin, hijyen konusundaki aşırı titizliğinden dolayı kendisine uzatılan eli sıkmayı reddettiğini varsayalım. Şüphesiz bu davranış ne ahlaki ne de ahlaksız bir harekettir. Bu kişinin, medeniliğin simgesi olan toplumsal bir âdeti reddettiği için kaba olduğunu söyleyenler olabilir, ancak ahlaksız olduğu söylenemez. Medenilik ya da geleneğe uymakla, ahlaklı olmak iki farklı kavramdır, bunları birbirine karıştırmamak gerekir.

Argümanın Formülasyonu

Argümanımızın birinci kısmında, Tanrı'nın var olmadığı bir evrende tüm temel yasaların olgusal olduğu, ve Hume'un mantık yasası gereğince, olgusal önermelerden aksiyolojik önermeler çıkarsanamayacağı için Tanrısız bir evrende nesnel aksiyolojik önermelerin var olamayacağını göstermeye çalışacağız. Daha sonra ise en az bir nesnel aksiyolojik önerme olmasından hareketle Tanrı'nın var olduğunu göstermeye çalışacağız. Son olarak da aksiyolojik önermelerin kökeninin Tanrı'nın sıfatları ve doğası olduğuna dikkat çekeceğiz. Bu iddiadan yukarıda savunmayacağımı belirttiğim görüşlerin çıkmadığına dikkatinizi çekmek isterim. Teistlerin kimileri doğrudan kimileri ise evrim yoluyla Tanrı'nın gözümüzü tasarladığını iddia etmişlerdir. Elbette ki bu iddiadan teistlerin, ateistlerden daha iyi gördüğü ya da ateistlerin kör olduğu çıkarılamaz. Aynı şekilde ahlaki algılarımızın Tanrı tarafından verildiği, ahlakın kökeninin Tanrı'nın karakteri ve doğası olduğu iddialarından da, ateistlerin daha az ahlaklı ya da ahlaksız olduğu çıkarılamaz. Nitekim yukarıda belirttiğim gibi ateistler de teistler de doğru ve yanlış halk arasında “vicdan” denilen

sezgileri ile kavrarlar. Bu sezgiler hem teistlerde, hem de ateistlerde vardır. Bu argümanda iddia edilen şey, eğer Tanrı yoksa; bu sezgilerin, hem teistlerde, hem de ateistlerde nesnel olmadığıdır. Diğer taraftan eğer Tanrı varsa, hem teistlerde, hem ateistlerde sezgilerimiz nesnel bilgi sağlarlar. Ahlaklı olmakla, ahlaki önermeleri ontolojik olarak temellendirmek farklı şeylerdir. Mesela bir kişinin, satranç kurallarını iyi bilip, iyi uyguladığını varsayalım; dolayısıyla bu kişi iyi satranç oyuncusu sayılabilir. Ama satranç kurallarını toplumun koyduğunu, nesnel olmadığını da bilmektedir. Satranç kuralları, matematiksel ya da fiziki yasalar gibi değildir. İyi satranççı olmak, satrancın yasalarının nesnel olmasına inanmayı gerektirmediği gibi, iyi ahlaklı olmak da ahlak yasalarının nesnel olduğuna inanmayı gerektirmez. Dolayısı ile Tanrı yoksa (yani ateizm doğruysa), nesnel ahlaki ilkeler yoktur dediğimiz zaman, kesinlikle ateistlerin ahlaksız olduğunu iddia etmiyoruz.

Argümanımız tümdengelimsel⁷ formatta şu şekilde yazılabilir:

Nesnel aksiyolojik önermeler varsa bu önermeler ya temel yasalardır, ya da temel yasalardan çıkarsanabilirler. (Öncül: Üçüncü halin imkânsızlığı mantık yasası)

Eğer Tanrı yoksa temel yasalar doğa yasalarından ibarettir. (Öncül: Doğalcılık tezi)

Bütün doğa yasaları olgusaldır. (Öncül)

Olgusal önermelerden aksiyolojik önermeler çıkarsanamaz. (Öncül: Hume yasası)

Ara Sonuç: Dolayısı ile eğer Tanrı yoksa nesnel aksiyolojik önermeler yoktur. (1, 2, 3, 4'ten çıkan mantıksal sonuç)

En az bir tane nesnel aksiyolojik önerme vardır. (Öncül, Ahlaki realizm)

Sonuç: Tanrı vardır. (Ara sonuç, 5)

Yukarıdaki argüman tümdengelimsel argüman olduğu için eğer beş öncülü doğruysa sonuç kaçınılmaz bir şekilde doğrudur. Peki, öncüller doğru mudur? Teker teker inceleyelim:

Birinci öncül, mantığın en temel ilkelerinden üçüncü halin imkânsızlığı ilkesi gereği tartışılmaz bir şekilde doğrudur. Zira nesnel aksiyolojik önermeler varsa, bu önermeler ya temel yasalardan çıkarsanabilirler ya da çıkarsanamazlar. Eğer çıkarsanamazlarsa, o zaman tanım gereği bu önermeler temel yasalardır. Üçüncü bir durum mümkün değildir.

İkinci öncül, bugün hemen hemen tüm ateistlerin (natüralistler veya materyalistler de denebilir) kabul ettiği doğalcılık tezidir. Bu teze göre yaşadığımız fiziksel evren ya da benzeri fiziksel evrenler dışında başka ontolojik varlıklar yoktur. Diğer bir deyişle sadece doğa yasaları ve bu yasalardan etkilenen maddi varlıklar vardır. Dolayısıyla, zaman ve mekân dışındaki yasa veya varlıklardan bahsetmemiz mümkün değildir. Sonuç olarak doğalcılara göre Tanrı yoktur. Doğalcılık doğruysa, yani diğer bir deyişle Tanrı yoksa, o zaman yaşadığımız evrendeki tüm temel yasalar doğa yasaları olacaktır. Dolayısıyla ikinci öncül de doğrudur. (Çok ender de olsa bazı ateistler doğalcılık tezini reddedebilirler. Bu konuya, itirazlar bölümünün Platonist Ateizm kısmında göz atılacaktır.)

Üçüncü öncül de tartışılmaz doğru gibi gözükmektedir. Doğa yasaları yapı gereği olgusaldır, evrendeki maddi varlıkların davranışını ve aralarındaki etkileşimleri betimlerler. Ne fizikte, ne kimyada, ne de biyolojide aksiyolojik bir yasa bulamazsınız. Fizik yasaları evrenin nasıl “olduğunu” açıklar, nasıl “olması gerektiğini” açıklamaz. Bu öncülü reddedecek kişinin, aksiyolojik bir doğa yasası

⁷ Tümdengelimsel argümanlarla ilgili gerekli bilgiler ileride verilecektir.

göstermesi gerekirdi; bu ise mümkün değildir.

Dördüncü Öncül Ve Hume Yasası

Dördüncü öncül, ilk olarak ünlü felsefeci David Hume tarafından ileri sürüldüğü için,⁸ onun adıyla anılan tümdengelimsel mantığın temel yasalarından biridir. Bu yasaya göre sadece olgusal önermelerden oluşan öncüllerden aksiyolojik bir önerme çıkarsamak mümkün değildir. Bu yasayı

anlamak için işe tümevarımsal mantık hakkındaki bilgilerimizi tazelemekle başlayalım.

Bütün insanların ölümlü olduğu iddiasının doğru olduğunu varsayalım. Sokrates'in de insan olduğu biliniyor olsun. Bu iki bilgi ışığında Sokrates için ne söylenebilir? Tabii ki Sokrates'in ölümlü olduğu söylenebilir. Eğer Sokrates insansa ve bütün insanlar ölümlüysen, Sokrates ölümlü olmak zorundadır. İlk iki iddiayı kabul edip mantıksal çelişkiye düşmeden üçüncü iddiayı reddetmek mümkün değildir. Bu argüman şu şekilde özetlenebilir:

Bütün insanlar ölümlüdür.

Sokrates insandır.

Sonuç: Sokrates ölümlüdür.

Yukarıda verdiğimiz örnek, geçerli bir tümdengelimsel argümandır. İlk iki iddia argümanın öncülleri, sonuç ise onlardan çıkan mantıksal sonuçtur. Bütün öncüllerin doğru olduğunu varsaydığımızda, sonucun yanlış olduğunu varsaymak mantıksal çelişkiye⁹ yol açıyorsa, o zaman verilen argüman, geçerli tümdengelimsel bir argümandır. Analitik felsefecilerin en temel amaçlarından birisi, doğru öncüllere dayanan tümdengelimsel argümanlar inşa etmektir. Eğer muhataplarına öncülleri kabul ettirmeyi başarırlarsa, ulaşmak istedikleri sonucu da kabul ettirmiş olacaklardır. Sonucu reddetmek isteyen biri, öncüllerden birinin yanlış olduğunu, ya da en azından yanlış olma ihtimalinin doğru olma ihtimalinden fazla olduğunu göstermelidir. Bu makalede geliştirmeye çalıştığımız argüman da tümdengelimsel argümanlara bir örnektir.

Tümdengelimsel argümanlarda dikkat edilmesi gereken husus, sonucun zaten öncüllerde gizli olduğudur. Sonuç öncüllerde ima edilmek zorundadır. Sokrates'in ölümlü olduğu önermesi zaten verilen iki öncülde üstü kapalı şekilde mevcuttur. Dolayısıyla ile argümanla verdiğiniz öncüllerde, olmayan bir bilgi sonuçta beliremez. Siz öncülleri bir bilgisayara da verseniz, bilgisayar sonucu kolayca çıkaracaktır. Şimdi bu bilgi ışığında dördüncü öncülümüze dönelim. Eğer bir argümandaki bütün

⁸ Hume, David, (2009/1882) *A Treatise on Human Nature* (General Books LLC): Bölüm 1,§1.

⁹ Mantıksal çelişkilere örnek vermek gerekirse; bir kişinin hem evli hem bekar olduğunu, bir arabanın hem yeşil olup, hem de yeşil olmadığını iddia etmek, mantıksal çelişkidir.

öncüller olgusalsa, o zaman sonuç olgusal olmak zorundadır, yani diğer bir deyişle aksiyolojik olamaz. “Dir-cümleli” öncüllerden oluşan bir argümandan, “meli-cümleli” bir sonuç çıkarmak mümkün değildir. Çünkü yukarıda dediğimiz gibi sonuç, zaten öncüllerde üstü kapalı olarak mevcut olmak zorundadır. Eğer hiçbir öncülde aksiyolojik bir iddia yoksa, sonuçta da hiçbir şekilde aksiyolojik bir iddia olamaz. Örnek bir argümana göz atalım,

Ferhat Tayfun’u öldürdü.

Tayfun’u öldürmek Tayfun’a ve yakınlarına zararlıdır.

Tayfun kimseye zarar vermemiştir.

Sonuç: Ferhat Tayfun’u öldürmemeliydi.

Yukarıdaki argümanda, tüm öncüller olgusal önermeyken, sonuç aksiyolojik önermedir. Argümanın sonucu doğru olsa da argüman geçerli bir tümdengelimsel argüman değildir. Zira üç öncülü kabul edip, sonucu reddetmek mantıken mümkündür. Sonucu reddeden kişiyi vicdansızlıkla suçlayabilirsiniz, ama mantık bilmemekle suçlayamazsınız. Nitekim vicdan sahibi olmayan bir bilgisayara yukarıdaki üç öncülü verdiğimizizi düşünelim. Bu durumda bilgisayar hiçbir şekilde verilen sonucu yukarıdaki üç öncülden çıkarsayamaz, bu da yukarıdaki argümanın geçerli bir tümdengelimsel argüman olmadığını gösterecektir. Yukarıdaki argümanı geçerli yapmak istiyorsak, mutlaka aksiyolojik bir önermeyi öncül olarak almamız gerekmektedir. Örnek olarak, yukarıdaki argüman şu şekilde geliştirilebilir:

İnsanları geçerli bir neden olmadan öldürmemeliyiz.

Tayfun insandır.

Sonuç: Tayfun’u geçerli bir neden olmadan öldürmemeliyiz.

Yukarıdaki iki öncülü kabul edip, mantıksal çelişkiye düşmeden sonucu reddetmemiz mümkün değildir. Demek ki yukarıdaki argüman başarılı bir tümdengelimsel argümandır. İlk öncülün de sonuç gibi aksiyolojik bir önerme olduğuna dikkatinizi çekerim.

Bu analizden çıkarmamız gereken sonuç, eğer elimizde sadece olgusal öncüllerden oluşan bir argüman varsa, sonucun da olgusal bir önerme olması gerektiğidir. Eğer biri, olgusal önermelerden aksiyolojik bir önermeyi mantık yasalarını kullanarak çıkardığını iddia ediyorsa; ya çıkarımda bir hata yapmıştır, ya da önermelerinden biri ilk bakışta olgusal görünen aksiyolojik bir önermedir. Bu analiz ışığında dördüncü öncülün de doğru olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Argümanımıza dönersek, ilk dört öncül doğruysa ara sonuç tümdengelimsel mantık gereği kaçınılmaz bir biçimde doğrudur. Ara sonucu reddeden birinin, ilk dört önermeden birini reddetmesi gerekmektedir. Birinci öncül gereği eğer nesnel aksiyolojik önermeler varsa; bunlar ya temel yasadır, ya da temel yasalardan çıkarsanabilir olmalıdır. Doğalcılıkta tüm temel yasalar, doğa yasaları olacağı için ve tüm doğa yasaları olgusal önermeler oldukları için, temel aksiyolojik yasalar var olamaz. Dolayısı ile Tanrı yoksa temel aksiyolojik önerme olamaz. Ancak dördüncü öncülde bahsettiğimiz Hume yasası gereği, olgusal yasalardan aksiyolojik önermeler çıkarsamak mümkün değildir. Bütün temel yasalar olgusalsa, onlardan çıkarsayabileceğimiz tüm önermeler de olgusal olacaktır. Dolayısı ile Tanrı yoksa hiçbir nesnel aksiyolojik önerme olmayacaktır.

Ara sonuçta ifade edilen hususa, birçok önemli ateist felsefeci de dikkat çekmiştir. Ünlü ateist felsefeci John Mackie, doğalcılıkta nesnel ahlaki önermeler olamayacağını göstermiş; doğalcılığın da doğru olduğu varsayımı ile ahlaki realizmi

reddetmiştir.¹⁰ Modern zamanların ünlü ateistleri Jean Paul Sartre, Friedrich Nietzsche, Bertrand Russell, Richard Dawkins, Michael Ruse de Tanrısız bir evrende nesnel ahlaki önermeler olamayacağını, yani burada ileri sürdüğüm ara sonucu savunmuşlardır.

Sartre'a göre Tanrı olmadığı için insanın hiçbir içsel değeri yoktur. Ahlak dâhil tüm değerleri insan kendisi yaratır.¹¹ Ünlü alman filozofu Nietzsche, Tanrı'yı öldürmenin ahlaki öldürmekle aynı anlama geldiğini düşünüyordu: Ahlakın, "sadece Tanrı gerçekse gerçekliği vardır- o Tanrı'ya inanıp inanmamakla ayakta kalır ya da yıkılır."¹² Tanrı'nın var olmadığı kanaatinde olan Russell da nesnel ahlaki önermelerin var olmadığını düşünüyordu. Ona göre ahlak, toplumun birey üstündeki baskısından doğuyordu.¹³ Dawkins de evrende nesnel anlamda iyi ve kötü olmadığını görüşündedir:

Gözlediğimiz evren, temelinde, tasarım olmayan, amaç olmayan, iyi ve kötü olmayan, kör acımasız bir umursamazlık dışında hiçbir şey olmayan bir evrenden beklediğimiz tüm özelliklere sahiptir."¹⁴

Bunda şaşılacak bir şey yoktur aslında. Doğalcı bakış açısında insan, sıradan bir hayvandır. Tamamen kör tesadüflerin sonucunda oluşmuştur. Ontolojik anlamda baktığımızda, uyum içinde çalışan atom topluluklarından başka bir şey değildir. Dolayısı ile doğalcı bir bakış açısında, zaten nesnel ahlaki önermeler olduğunu iddia etmek, bence mümkün değildir. Nitekim yukarıda bahsedildiği gibi, günümüz doğalcılarının önemli bir kısmı, nesnel ahlaki önermeleri reddetmektedir. Bu görüş ahlaki görecelik olarak tanımlanabilir. Peki, ahlaki görecelik doğru mudur, diğer bir deyişle ahlaki realizm yanlış mıdır? Önce ahlaki realizm lehinde argümanları inceleyip 5. öncülü savunacağım. Daha sonra ahlaki realizm aleyhindeki argümanlara göz atacağım.

4. Beşinci Öncül Ve Ahlaki Realizm Lehindeki Argümanlar

Bir tane bile nesnel aksiyolojik önerme varsa, o zaman beşinci öncül doğrudur. Her insanın inandığı en az bir tane temel ahlaki ilke vardır. Mesela "Çocuğa tecavüz etmek kötüdür" ilkesinin, nesnel olarak doğru olduğuna inanıyorsanız, o zaman size göre beşinci öncül doğrudur. Ya da "Kendimize yapılmasını istemediğimizi başkasına yapmamalıyız" ilkesinin, nesnel bir ilke olduğuna inanıyorsanız, o zaman size göre en az bir tane nesnel aksiyolojik önerme vardır.

Hatta ahlaki realizm tamamen yanlış olsa bile, eğer nesnel estetik önermeler varsa, o zaman da beşinci öncül doğru olur. Yukarıda değinildiği gibi aksiyolojik önermeler estetik önermeleri de kapsar. Mesela Mozart'ın yaptığı müziğin nesnel olarak bir eşeğin anırmasından daha estetik olduğuna, ya da Dostoyevski'nin yazdığı romanların sıradan bir dilekçeden estetik açıdan daha değerli olduğuna inanıyorsanız, size göre de beşinci öncül doğrudur.

¹⁰ Mackie, J.L. (1977) *Ethics: Inventing Right and Wrong* (New York: Penguin).

¹¹ Sartre, Jean-Paul (1957) *Existentialism and Human Emotions* (New York: Philosophical Library), s. 15.

¹² Nietzsche, F. (1968) *Twilight of the Idols and the Anti-Christ* (New York: Penguin Books),s. 70.

¹³ Russell, Bertrand (1954) *Human Society in Ethics and Politics* (London: Allen & Unwin), s. 124.

¹⁴ Dawkins, Richard (1995) *River Out of Eden: A Darwinian View of Life* (New York:Basic Books/Harper Collins), s. 132-133.

Aslında aksiyolojik önermeler şeklinde ifade edilebilecek o kadar çok temel inancımız vardır ki, nesnel aksiyolojik önermeler lehinde argümana gerek duymadan bile, aksi yönde kanıt gösterilene kadar nesnel aksiyolojik önermelerin var olduğuna rasyonel olarak inanabiliriz. Ancak bana göre, nesnel ahlaki önermeler olduğuna dair, felsefi açıdan ikna edici en az üç tane argüman verilebilir. Şimdi bu üç argümana göz atıp beşinci öncülü savunacağım.

1. Felsefenin Alt Dalı Olarak Ahlak Ve Felsefenin Doğası

Ahlak felsefenin alt dallarından biridir, bunu neredeyse bütün felsefeciler kabul eder. Bu bilgi ilk başta önemsiz bir bilgi gibi gelebilir, ancak ahlakın doğası hakkında bize çok şey söylemektedir. Ahlak, felsefenin bir alt dalıysa onun temel özelliklerini taşıyor demektir. Felsefenin en temel özelliklerinden biri de nesnel doğrular üretme çabasıdır. Buradan hareketle ahlaki realizm lehinde şöyle tümdengelimsel bir argüman geliştirilebilir:

Ahlak, felsefenin alt dalıdır.

Alt dallar, bağlı oldukları ana disiplinin tüm temel özelliklerini taşırlar.

Felsefenin temel özelliklerinden biri, nesnel doğru ya da yanlış önermeler üretebilmesidir.

Sonuç: Ahlak, nesnel doğru ya da yanlış önermeler üretebilir, dolayısı ile nesnel ahlaki önermeler vardır.¹⁵

Yukarıda verdiğim argüman, tümdengelimsel bir argüman olduğu için öncüller doğruysa sonuç kaçınılmaz bir biçimde doğrudur. Teker teker öncüllere göz atalım. Birinci öncül doğru gözükmektedir, antik çağlardan beri neredeyse tüm filozoflar ahlaki felsefenin bir alt dalı olarak görmüşlerdir. Bugün de ahlak felsefenin dört temel dalından biri olarak görülmektedir. Bütün büyük felsefeciler ahlakla da uğraşmışlardır. Aksi yönde ciddi nedenler verilmediği sürece, birinci öncül doğru gözükmektedir. İkinci öncül de tartışılmayacak kadar doğru gözükmektedir. Zira zaten bir disiplinin diğer bir disiplinin alt dalı olması için, ana disiplinle ortak bir takım özellikleri paylaşması gerekmektedir. İşte zaten bu temel özellikler, ortak olarak paylaşılan özelliklerdir. Mesela fizik de, biyoloji de, kimya da doğa bilimlerinin alt dalıdır. Doğa bilimlerinin deneysel metotları kullanma, evrenle ilgili gerçek önermeler üretmeye çalışmak gibi temel özelliklerin hepsini hem fizik, hem biyoloji, hem de kimyada bulmak mümkündür.

Üçüncü öncül de doğru gözükmektedir, zira üçüncü öncülü reddeden biri bile, nesnel olarak doğru bir felsefi önerme olduğunu iddia edecektir. Çünkü “üçüncü öncül yanlıştır” iddiasının kendisi de felsefi bir önermedir. Dolayısı ile üçüncü öncülü reddetmek teşebbüsleri, kendini çürütmekle son bulacaktır; bu ise bu öncülün doğru olduğu anlamını taşımaktadır.

¹⁵ Buradaki argüman temelde Russ Shafer-Landau'nun “Ethics as Philosophy: A Defense of Ethical Non-Naturalism” (Felsefe olarak Ahlak: Ahlaki Anti-Doğalcılığın Savunulması) isimli makalesindeki argümandır. Burada sunduğumuz argümanın bir benzerini sunmasının yanında, Landau, felsefenin bilimsel olmayan sorulara cevap aramasından hareketle, ahlaki soruların da felsefi sorular oldukları için, onlara bilimsel yöntemlerle cevap verilemeyeceğine dikkat çekmiştir. Doğalcılık bütün sorulara bilimin cevap verebileceğini iddia ettiği için, ahlaki realizm ile doğalcılık uyumlu olamaz: Doğalcılık doğruysa ahlaki realizm yanlıştır, ahlaki realizm doğruysa doğalcılık yanlıştır. Bu da tam olarak burada savunulan ara sonuçtur. Dolayısı ile ahlakın felsefenin alt dalı olmasından hareketle, burada savunulan ara sonucu destekleyen alternatif bir argüman da geliştirmek mümkündür. Landau'nun makalesi için bakınız: Landau, Shafer, “Ethics as Philosophy: A Defense of Ethical Non-Naturalism”, Landau, Shafer ve Cuneo, Terence (ed.), (2007) Foundations of Ethics An Anthology (Oxford: Blackwell Publishing), s. 210-221.

İyi ama, üç öncül doğruysa, o zaman kaçınılmaz bir biçimde ana argümandaki beşinci öncül de doğrudur. Sonuçta, en az bir tane nesnel ahlaki önerme, yani aksiyolojik önerme vardır.

2. Vazgeçilmezlik Argümanı

Elektronları beş duyularımızla göremememize rağmen onların var olduklarına inanıyoruz, neden? Çünkü elektronlar, evrendeki çeşitli gözlemleri açıklamamızda bize yardımcı olurlar. Mesela hızlandırıcılarda, sis odalarında oluşan çeşitli izler, oradan elektronun geçmesi ile açıklanabilir. Görmesek de bu açıklamanın kendisi elektronun nesnel olarak var olduğuna, onunla ilgili doğru önermeler kurulabileceğine dair bize bir delil sunar. Aynı şekilde ahlaki özellikleri de beş duyumuzla -elektron örneğindeki gibi- hissedemezsek bile, çeşitli gözlemlerimizi açıklamada bize yardımcı oldukları için onların nesnel olarak var oldukları savunulmaktadır. Böyle nesnel özellikler varsa, onlarla ilgili elbette nesnel önermeler olacaktır. Argüman tümdengelimsel formatta yazılırsa, şöyle olacaktır:

Gözlemlerimizi en iyi şekilde açıklayan açıklamaların parçası olan önermelerin, nesnel olarak doğru olduğuna inanmakta rasyonel olarak haklıyız.

Ahlaki bazı önermeler, bazı gözlemlerimizi en iyi şekilde açıklayan açıklamaların parçasıdır.

Sonuç: Bazı ahlaki önermelerin nesnel olarak doğru olduğuna inanmakta rasyonel olarak haklıyız.

Bilimi ve bilimsel önermeleri ciddiye alan bir kişi, birinci öncülün doğru olduğunu iddia etmek durumundadır. Yukarıda verilen elektronun varlığı örneği gibi, çoğu bilimsel önermenin doğru olduğuna inanmamızın en büyük sebebi bu önermelerin çeşitli gözlemleri en iyi şekilde açıklayan açıklamaların bir parçası olmasıdır. Başka bir örnek daha vermek gerekirse, çoğu bilim adamı evrenin “büyük bir patlama” ile ortaya çıktığını düşünüyor ve bunun nesnel bir gerçeklik olduğuna inanıyorlar. Elbette ki bu patlamayı, görmemiz ya da herhangi bir şekilde beş duyumuzla sezmemiz mümkün değildir. Ancak bu patlamanın gerçekleştiğini varsayan Büyük Patlama Teorisi, evrenin genişlemesi, evrenin her tarafında 3 Kelvin civarında bir ışınlama olması, evrenin yoğunluğunun hidrojen olması gibi birçok farklı gözlemi en başarılı şekilde açıklamaktadır. Bu patlama (evrenin başlangıcında, bir tekillikten tüm evrenin oluşması, bu mecazi ifadeyle kastedilmektedir) da bu açıklamanın bir parçası olduğu için, nesnel olarak böyle bir patlama gerçekleştiğine inanıyoruz. Birinci öncülü reddedersek, o zaman, çoğu bilimsel teori ve objeyi yok saymamız gerekecektir. Ancak birinci öncülü, sadece bilimde değil, günlük hayatımızda da kullanılmaktadır. Hatta birinci öncülü reddedersek beş duyumuza bile güvenemeyiz. Mesela siz şu anda beş duyardan gelen bilgi çerçevesinde elinizde bu kitabı tuttuğunuza, bu kitabın nesnel olarak var olduğuna inanıyorsunuz. İyi ama beş duyunuzun sizi kandırmadığını, o kitabın gerçekten orada olduğunu nereden biliyorsunuz? Kitabın gerçekten orada olduğuna inanıyorsunuz çünkü duyu organlarınızın size bu bilgileri vermesinin en iyi açıklaması orada gerçekten bir kitap olduğudur.

Peki, ikinci öncül doğru mudur? Tarihteki birçok olayın açıklamasında, ahlaki özellik ve prensiplere atıflar bulmak mümkündür. Mesela 18. ve 19. yüzyılda, Kuzey Amerika’da kölelik karşıtı ciddi hareketler ortaya çıktı. Neden bu hareketler tam da burada ve bu zamanda ortaya çıktı? Ünlü felsefeci Sturgeon’a göre, tam da o zamanda ve o yerlerde kölelik daha önce olduğundan çok daha kötüydü.¹⁶ Kölelik karşıtı

¹⁶ Burada verdiğim örneğin ve ahlakın çeşitli gözlemleri açıklamada vazgeçilmez bir rolü olduğunun detaylı bir

hareketlerin tam bu zamanda ve mekânda oluşmasının nedeni işte buydu. Ancak bu açıklama, ahlaki bir değer olan “kötülüğe” atıf yapmaktadır. Mesela Hitler’in neden dünya savaşı çıkarıp, milyonlarca insanı öldürmeyi göze aldığı sorgulanabilir. Bazı tarihçilere göre bu durumun açıklaması Hitler’in “kötü” ahlaklı bir karaktere sahip olmasıdır. Ya da Gandi, Martin Luther King gibi halk kahramanlarının neden lideri olduğu grupların düşmanları arasında bile sevildiği sorulabilir? Bu durum da bu liderlerin “adalet” için verdikleri savaşa atıf yaparak açıklanabilir. Tarihsel olayları irdeleyip, tarihle ilgili olguları açıklamaya çalışırsanız, çoğu zaman ahlaki ilkelere atıf yaptığınızı göreceksiniz. Peki, bu atıfların söz konusu olayları açıkladığından nasıl emin olabiliriz? Bir önermenin açıklamanın bir parçası olması için, o önerme reddedildiği zaman açıklanan olgunun oluşmaması gerekir. Mesela elektronlar olmasaydı, sis odalarındaki elektron izleri oluşmazdı. Buradan elektronun, o izlerin açıklamasının bir parçası olması gerektiğini görürüz. Büyük Patlama gerçekleşmeseydi, evrenin her tarafından bu patlamadan arta kalan 3 Kelvin’lik ışımaya olmazdı. Aynı şekilde “Hitler kötü karakterli biri olmasaydı, birçok masum insanı öldürmezdi” önermesinin doğru gözükmesi, Hitler’in “kötü” karakterinin, bu insan ölümlerinin açıklamasının bir parçası olduğunu gösterir. Benzer bir analiz yukarıdaki tüm örnekler üstünde uygulanabilir; 19. Yüzyılda ABD’deki kölelik o kadar kötü olmasaydı, bu kadar çok köle karşıtı hareket oluşmazdı, vs.

Buraya kadar anlatılanlardan çıkan sonuca göre bu başlık altında ele alınan ilk iki öncül doğru gözükmemektedir. İlk iki öncül doğrudur. Diğer deyişle en az bir tane nesnel doğru aksiyolojik önerme vardır; dolayısı ile ana argümanımızın 5. öncülü de doğrudur.

4. 3. Sezgiler Argümanı

Yukarıda ahlaki yargıların doğruluk değerini belirlemede sezgilerimizin öneminden bahsetmişim. Sezgiler aslında nesnel bazı ahlaki önermelerin var olduğu iddiası lehinde önemli bir kanıt teşkil eder. Zira sezgilere ve sağduyuya güvenmeyen insanlar bile, aslında farkında

olmadan en temel ontolojik inançlarını sezgileriyle temellendirmektedirler. Mesela birisinin, dıştan çeşitli elektrik sinyalleri ile uyarılan, kavanoz içindeki bir beyin olduğumuz iddiasında bulunduğunu varsayalım. Buna göre duyduğumuz sesler, görüntüler, bedenimizin var olduğu hissi, beynimize bu sinyaller aracılığı ile veriliyor olabilir. Böyle bir senaryonun yanlış olduğuna bir kanıt gösteremesek de, bize çok sağlam kanıtlar sunulmadığı sürece bu senaryoyu kabul etmeyiz. Bunun sebebi, söz konusu iddianın sezgilerimizle çelişmesidir. Bu hem bilimde, hem felsefede, hem de günlük hayatta kullandığımız genel bir prensiptir, temel sezgilerimizle çelişen

savunması için bakınız: Sturgeon, Nicholas “Moral Explanations.”, G. Sayre-McCord (ed.) (1989), *Essays in Moral Realism* (Ithica: Cornell University Press).

iddiaları kabul etmemiz için, söz konusu iddia lehinde ciddi kanıtların olması gerekmektedir. İddia lehinde hiç kanıt yoksa, o zaman temel sezgilerimizi kanıt sayıp, söz konusu iddiayı reddederiz. Dış dünyanın var olduğu, bilimin verilerinin şans eseri değil de evren böyle olduğu için geçerli olduğu, bedensiz bir beyin olmadığımız gibi çok temel ontolojik inançlarımızın temeli sezgilerimiz ve sağduyudur. Ancak sezgilerimiz, bu tarz olgusal önermelerin yanında; “Zevk için bebek öldürmek yanlıştır” gibi aksiyolojik önermelerin de nesnel olarak doğru olduğuna işaret etmektedir. Buradan hareketle ahlaki realizm lehinde şöyle bir argüman geliştirilebilir:

Aksi yönde bir kanıt olmadığı sürece, sezgisel olarak açık olan önermelerin nesnel olarak doğru olduğuna inanmakta rasyonel olarak haklıyız.

Bazı ahlaki yargılar, sezgisel olarak açık önermedirler.

Sonuç: Aksi yönde bir kanıt olmadığı sürece, bazı ahlaki yargıların nesnel olarak doğru olduğuna inanmakta rasyonel olarak haklıyız.

Birinci öncül, yukarıda da bahsettiğim akıl yürütme gereği doğrudur. Aritmetiğin dayandığı Peano aksiyomlarının doğruluğu, kavanoz içinde elektrik sinyalleri ile uyarılan bir beyin olmadığımız, ayrıca bilimin, matematiğin ve günlük yaşamımızın temel ontolojik birçok varsayımı, ancak birinci öncülün doğru olduğuna dair varsayım ile savunulabilir.

İkinci öncül de açık bir biçimde doğru gözükmektedir. Bazı ahlaki yargıların sezgisel olarak apaçık doğru gibi algılandığı inkâr edilemez bir durumdur. Özellikle bize haksızlık yapıldığında, sezgilerimiz bu duruma tepki gösterir. Biri ister ahlakın nesnellğine inansın, ister inanmasın, ahlaksız bir hareketle karşılaştığında isyan etmektedir. Bu da göstermektedir ki, görece ahlakı savunan bir kişinin kendisi bile pratikte buna inanmamaktadır. Çünkü görece ahlaka inanan birini karısı aldattığında, ya da parası çalındığında, bu durumlara yanlış gözüyle bakar ve isyan eder. Bu isyanın kökeninde, sezgilerimizin bize açık bir biçimde haksızlığa uğradığımızı söylemesi yatmaktadır. Mesela ilginç bir örnek verelim: Ünlü felsefeci Louis Pojman bir sınavda kağıtları çok iyi olmasına rağmen, görece ahlakı savunan bütün öğrencilerini, o dersten sınıfta bırakmış. Bunun üstüne öğrenciler “adaletsizlik” iddiasıyla itiraz etmişler. Hiç kimse notunu kabul etmek istememiş. Pojman’ın ise itirazlara cevabı basitmiş; “Kağıtlarınızı okurken sizin bakış açınızdan baktım olaylara (görece ahlak gözüyle), ve benim, sizinkine uygun ahlaki görüşüme göre, bu adaletsizlik değildir”. Adaletten bahsetmek için nesnel bir temele ihtiyaç vardır. Doğal olarak öğrenciler, kendi savundukları ahlaki sistemle çelişmişler. Onları, daha önceki ifade ettikleri görüşlerine rağmen, bu itirazları yapmaya sevk eden şey elbette ki sezgileridir.

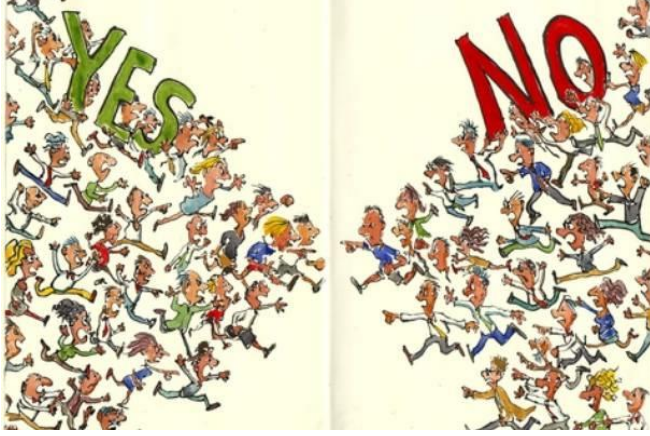
İlk iki öncül doğru olduğuna göre, aksi yönde kanıt verilene kadar, sezgilerimize dayanarak bazı nesnel ahlaki önermeler olduğunu rahatlıkla savunabiliriz. Peki, aksi yönde kanıt var mıdır? Şimdi de buna göz atalım:

İtirazlar

Eğer yukarıdaki beş öncül doğruysa o zaman Tanrı kaçınılmaz bir biçimde vardır. Ateistlerin argümanı reddetmek için iki seçeneği vardır. Birincisi, nesnel ahlaki önermeler olmadığını iddia edip, ahlaki göreceliği savunarak 5. öncülü reddetmek. İkincisi ise doğalcılığı reddedip, aksiyolojik temel yasaların var olabileceği ateistik bir sistem önererek 2. öncülü reddetmek. Şimdi iki yaklaşıma sırayla göz atalım: Nesnel ahlaki önermeler olmadığını düşünmemiz için güçlü bir argüman var mıdır?

. Beşinci Öncüle İtirazlar

5.1.1. Anlaşmazlık Argümanı

Ahlaki realizme yapılan en yaygın ve güçlü itiraz, kültürler ve insanlar arası ahlaki anlaşmazlıklara dayanmaktadır.¹⁷ Bu itiraza göre kültürler ve insanlar belirli ahlaki konularda anlaşamamaktadırlar. En basitinden kürtajın ahlaka uygun olup olmadığı açık bir konu değildir. Aynı şekilde ahlakla ilgili bazı görüşler

zamanla değişmiştir. Geçmişte, mesela insan kurban etmeyi ahlaka aykırı bir durum olarak kabul etmeyen kültürler olmuştur, ama bugün bu, kabul edilemez bir pratiktir. İtiraz edenler, kültürler arası derin farklılıklarla ilgili bu gözlemlere dayanarak, bu anlaşmazlıkların, ahlakın göreceli olduğunu gösterdiğini iddia etmektedirler.

Her şeyden önce dikkat etmemiz gereken ilk nokta; kültürler arası bu tip anlaşmazlıkların, bizi göreceliğe götürmek zorunda olmadığıdır. Bir konuda görüş ayrılığının olması, o konuda nesnel bir gerçeğin olmadığı anlamına gelmez. Anlaşmazlıklar, hem matematikte, hem bilimde, hatta mantıkta bile açığa çıkar. Mesela iki kişi dünyanın şekli konusunda anlaşamayabilirler. Biri yuvarlak, diğeri de düz olduğunu iddia edebilir. Ancak bu tartışma dünyanın şeklinin olmadığını göstermez. Aynı şekilde ahlaki konulardaki tartışmalar da tartıştıkları konuda nesnel bir gerçek olmadığını göstermez. Mesela bir pedofille¹⁸ çocuk tecavüzünün doğru olup olmadığını tartışabilirsiniz, ama bu durum, çocuk tecavüzü tartışmasında bir haklı taraf olmayacağı anlamına gelmez. Görüş ayrılığı olması nesnel ahlak olmadığını göstermez.

Bu noktada anlaşmazlık argümanının savunucusu, bilimdeki anlaşmazlıklar ile ahlaktaki anlaşmazlıklar arasında bazı temel farklar olduğunu iddia edecektir. Bilim ve matematikteki anlaşmazlıkların bilginiz arttıkça çözülebilir olmalarına karşın, ahlaktaki bazı tartışmalar ne kadar araştırma yaparsak yapalım çözülmezmiş gibi gözükmektedir. Bu yeni itiraza bilim, matematik ve mantıkta çözülemez gibi gözükken anlaşmazlıklara dikkat çekilerek cevap verilebilir. Fizikteki hareket göreceli midir yoksa mutlak mıdır, diğeri bir deyişle mutlak bir boş uzay var mıdır,¹⁹ kuantum

¹⁷ Bu argümanın bir savunması için bakınız: Mackie, J.L. (1977) *Ethics: Inventing Right and Wrong* (New York: Penguin Books).

¹⁸ Pedofili: Yetişkin bir bireyin, ergenlik öncesi çocukları cinsel açıdan çekici bulması ve cinsel eğiliminin çocuklara yönelik olmasıdır.

¹⁹ Newton'dan günümüze kadar hareketin göreceli mi yoksa mutlak mı olduğu sonuçsuz bir biçimde tartışılmıştır. Newton gibi mutlak hareketi savunanlara göre boş uzay vardır ve hareket bu boş uzayda yer değiştirmeye tekabül eder. Göreceli hareketi savunan Mach gibi fizikçilere göre ise boş uzay diye bir şey yoktur, hareket bir cismin başka bir cisme göre göreceli olarak yer değiştirmesidir. Dolayısı ile birinci cismi hareket ettirmekle, ikinci cismi ters yönde hareket ettirmek eşdeğer şeylerdir. Einstein önce Mach'ın görüşünü savunsa da, hayatının sonlarına doğru mutlak uzay olabileceğini yazmıştır. Mutlak uzayın olup olmadığı hâlâ açık bir sorudur.

mekaniğinin doğru yorumu hangisidir, gibi birçok temel sorunun çözümü üzerinde de anlaşma yoktur. Bu soruların bir gün, tartışmaları ortadan kaldıracak şekilde cevap bulacağını düşünmememiz için herhangi bir neden yoktur. Bu soruların cevabını deneysel bir testle sınamak çok zor gözükmektedir. Ancak bu sorulara cevap veremememiz, bu soruların cevabı olmadığı anlamına gelmez. Elbette ki hareket ya mutlak ya da görecedir. Matematik ilk bakışta anlaşmazlıklara yer olmayan bir disiplin gibi gözükse de, aslında matematikte birçok çözülmesi çok zor ikilem mevcuttur. Matematikte bu tarz anlaşmazlıklara, “Süreklilik Hipotezi”²⁰ ya da “Seçim Aksiyomu”²¹ gibi “karar verilemez önermeler” örnek olarak verilebilir. Benzer şekilde mantık içinde de çözümsüz tartışmalara rastlamak mümkündür; mesela Hegel ya da tutarlılık ötesi mantığın savunucuları mantığın çelişmezlik ilkesini reddetmişlerdir. Çelişmezlik ilkesinin doğruluğu konusundaki tartışma, bu ilkeyi sezgilerle temellendirme reddedildiğinde çözümsüz gibi görünmektedir. Sonuç olarak bu örneklerin de gösterdiği gibi, ahlaktaki anlaşmazlıklar ile diğer disiplinler arasındaki anlaşmazlıklar arasında temel farklar olduğu iddiası yanlıştır.

Buna rağmen “anlaşmazlık olan konularda nesnel gerçek yoktur” gibi bir ilke kabul edilirse, o zaman “nesnel ahlak önermeleri yoktur” iddiasının kendisi de nesnel bir gerçeklik olarak kabul edilemez. Çünkü nesnel ahlaki önermelerin var olup olmadığı konusunda da anlaşma yoktur.

²⁰ Gerçek hayatta bir sonsuzdan bahsetsek bile, matematikteki bütün sonsuzlar birbirine eşit değildir. Doğal sayılar kümesi de, reel sayılar kümesi de sonsuz sayıda eleman içermektedir. Ancak reel sayılar kümesi, doğal sayılar kümesinden daha çok eleman içermektedir. Ünlü matematikçi George Cantor 19. yüzyılda doğal sayılar kümesinin eleman sayısına \aleph_0 dersek, reel sayılar kümesinin eleman sayısının doğal sayılar kümesinin alt kümeleri kadar eleman içereceğini (buna da \aleph_1 dersek, $\aleph_1=2^{\aleph_0}$) ispatlamıştır. Yani reel sayıların eleman sayısı doğal sayılardan fazladır (diğer taraftan tek doğal sayıların sayısı, tüm doğal sayıların sayısına eşittir, ikisinin de sayısı \aleph_0 ’dır!). Doğal olarak aklımıza gelecek ilk soru, \aleph_1 ile \aleph_0 arasında bir sonsuz var mıdır? Diğer bir deyişle doğal sayılar kümesinden çok, reel sayılar kümesinden az eleman içeren bir küme var mıdır? George Cantor’a göre böyle bir küme bulmak mümkün değildir. İşte George Cantor’un bu iddiasına “Süreklilik Hipotezi” denilmektedir. 1940 yılında Gödel soruya vereceğimiz negatif cevabın kümeler teorisi ile tutarlı olduğunu, 1964 yılında ise Paul Cohen soruya vereceğimiz pozitif cevabın da kümeler teorisiyle tutarlı olduğunu ispatladı. Diğer bir deyişle Zermelo-Fraenkel Kümeler teorisinde bu soruya cevap vermek mümkün değildir. Hipotezin yanlış olduğu da, doğru olduğu da ispatlanamaz. Söz konusu hipotezin doğru olup olmadığı matematikçiler ve felsefeciler arasında hâlâ tartışma konusudur. Gödel gibi büyük matematikçiler hipotezi reddederken, Cantor gibi diğer bir dev matematikçi savunmuştur. Bu sorun, matematikte ortaya çıkan çözülmesi çok zor sorunlara güzel bir örnektir.

²¹ “Seçim Aksiyomu” standart küme teorilerinden birinin temel aksiyomlarından biridir. Tychonoff Teoremi gibi çok önemli matematiksel teoriler bu aksiyomun yardımı ile ispatlanmıştır. Ancak bu aksiyomun doğruluğu da matematikçiler arasında hâlâ tartışma konusudur. Bu aksiyoma göre eğer elimizde boş olmayan sonlu ya da sonsuz kümeler topluluğu varsa, her bir kümeden birer eleman seçebiliriz. İlk bakışta bu apaçık bir gerçek gibi gözükebilir ama bu aksiyomu kabul ettiğimiz zaman çok garip sonuçlarla karşılaşırız. Mesela bu aksiyomu doğru kabul edersek, üç boyutlu uzaydaki bir küreyi sonlu sayıda parçalara bölüp, bu parçaları başka şekilde birleştirip ilk küreye eşit büyüklükte iki küre elde edebileceğimizi ispatlayabiliriz. Hatta aynı prosesi devam ettirip, bir küreden sonsuz tane eşit büyüklükte küre elde etmemiz bile mümkün görünmektedir. Bu matematikte Banaç-Tarski paradoksu olarak bilinir. Bu paradoks kimi matematikçileri “Seçim Aksiyomu”nun yanlış olduğu konusunda ikna etse de, başka matematikçiler, aksiyomu, çok önemli teoremlerin ispatında kullanıldığı gerekçesi ve matematikte bazı garip sonuçların çıkabileceği gerekçesi ile doğru kabul etmektedirler. Seçim Aksiyomu’nun da doğru olup olmadığına, Süreklilik Hipotezi gibi Zermelo-Fraenkel Kümeler teorisinde cevap vermek mümkün değildir.

Ayrıca ahlaki konularda anlaşmazlıklar olması beklendik bir durumdur. Anlaşmazlıkların olmasının birkaç nedeni vardır. Birincisi, yukarıda da değindiğim gibi, çeşitli ahlaki önermelerin doğruluk değeri ontolojik inançlarımıza yakından bağlıdır. Farklı zamanlardaki toplumların bazı ahlaki doğrular üstünde anlaşamamalarının en önemli sebebi bu bağımlılıktır. Çünkü farklı zamanlardaki toplumların, ontolojik inançları da farklıdır. Örnek olarak, insan kurban eden çoğu kabile insan öldürmenin ahlaki olarak doğru bir şey olduğunu düşündüğü için insan kurban etmeyi haklı görüyor değildir. Tam tersine, bu kabilelerin insan kurban etmesine sebep olan inanç; bu eylemleriyle, binlerce insanın hayatını kızgın tanrılardan kurtaracakları olmuştur. Bu kabileler bu tanrılara inanmayı bıraktıklarında, yani ontolojik görüşleri değiştiğinde, insan kurban etmeyi de bırakmışlardır. Bu durum çoğu ahlaki tartışmanın neden çözümsüz olduğunu da açıklar. Birçok konuda farklı ontolojik yaklaşımlar benimsenmiştir, dolayısı ile bu farklılık ahlaki yargıları da etkilemiştir. Mesela insan fetüsünün, insan olup olmadığı tartışılan bir ontolojik sorudur. Bu soruya verilen farklı cevaplar, ahlaki bir tartışma olan kürtajı da tartışmalı kılmaktadır.

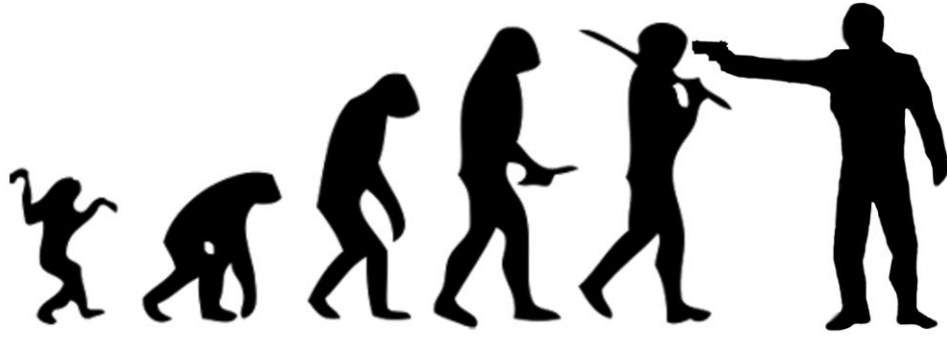
Ahlaki anlaşmazlıkların arkasındaki bir diğer neden ise bazı ahlaki soruların, cevap verilemeyecek kadar belirsiz tanımlanmış olmaları ya da elimizde cevap için yeteri kadar bilgi olmamasıdır. Yukarıda da değindiğim gibi, ahlaki bir yargıda bulunmak için kişinin, söz konusu eylemin sonuçlarını incelemesi gerekmektedir, ancak elimizde böyle bir inceleme için yeterli veri yoksa, o zaman bu soruya cevap vermemiz mümkün olamaz. İnsanlar genelde verilen ahlaki sorudaki bilgi eksikliğini fark edemezler ve bu da sözde ahlaki anlaşmazlıklara yol açar.

İlaveten, bazı ahlaki sorulara vereceğimiz cevaplar bazı gruplara çeşitli yararlar sağlayabilir. Bu da belli ahlaki sorulara taraflı yaklaşmamıza neden olabilir. Hatta bazı ahlaki doğruları gizlemek amacıyla birden fazla ahlaki özellik olmasından faydalanılması mümkündür. Buna ahlaki propaganda diyebiliriz. Örnek vermek gerekirse, soykırımı haklı çıkarmak için Naziler şöyle bir propagandaya başvurdular: "Soykırım yanlıştır" önermesini karşılamak için, Yahudilerin olmadığı bir dünyanın daha iyi olduğunu savunmaya çalıştılar. Yani başka ahlaki özelliklere atıfta bulundular. Bu tarz ahlaki propagandalar normal şartlarda net olan ahlaki sorularda bile anlaşmazlıklara neden olabilmektedir. Yahudi soykırımı buna güzel bir örnektir. Ancak kimi durumlarda ahlaki özelliklerin birbiri ile gerçekten çelişebileceğinin ve bunun çözülmesi çok zor gerçek ahlaki önermelere yol açacağına da farkında olmak gerekir. Elbette ki çeşitli ahlaki özelliklerin var olduğu göz önüne alındığında, bu tarz

anlaşmazlıkların ortaya çıkması beklendik bir durumdur.

Sonuç olarak, anlaşmazlıklar sadece ahlak alanında değil fizik, matematik, felsefe ve mantık gibi diğer disiplinlerde de açığa çıkmaktadır. Bu anlaşmazlıkların matematiksel, fiziksel, felsefi ve mantıksal önermelerin görece olduğunu gösterdiği iddia edilmemektedir. Bu yüzden, bahsedilen anlaşmazlıkların ahlaki önermelerin de görece olduğunu gösterdiğini iddia edemeyiz. Ayrıca yukarıda gösterdiğimiz gibi bu tarz anlaşmazlıkların olması ahlaki realizm görüşü açısından da beklendik bir durumdur. Bundan dolayı ahlaki anlaşmazlıkların, ahlaki realizm aleyhinde bir argüman oluşturduğu iddia edilemez.

5.1.2. Evrimsel Argüman

Diğer bir itiraz da Evrim Teorisi'ne dayanılarak getirilmeye çalışılmıştır. Bu itiraza göre “ahlak” dediğimiz şey, herhangi bir organımız gibi evrim süreci boyunca gelişmiş, tek amacı çoğalma ve türü hayatta tutmak olan bir içgüdüdür. Buna göre nesnel ahlaki önermeler yoktur, bilim felsefecisi Michael Ruse ve sosyobiyojinin babası kabul edilen Edward Wilson bu durumu şu şekilde özetlemektedir:

Ahlak bizim çoğalmaya yönelik amaçlarımızı güçlendirmek için oluşmuş bir adaptasyondur... Anladığımız haliyle ahlak, iş birliği yapmamız için genlerimiz tarafından oluşturulan bir illüzyondur²²

İlk dikkat etmemiz gereken şey, bu itirazın bilimsel olmaktan ziyade felsefi olduğudur. Söz konusu iddiayı deneysel olarak sınamak ya da doğrulamak mümkün değildir. Zaten standart Evrim Teorisi, insanın biyolojik yönünü açıklar; bence, canlıların davranışlarını veya psikolojisini açıklamak, standart Evrim Teorisi'nin sınırlarının dışındadır. Bu evrimsel psikolojinin alanıdır ve bu alanın bilimsel olup olmadığı hâlâ tartışma konusudur. Ancak evrimsel psikolojiyi bilimsel bir alan olarak kabul etsek bile, gene de bize ahlakın doğası hakkında fazla bilgi sunamaz. Bu durumu şöyle bir örnekle anlatabiliriz; mesela evrimsel psikoloji, insanın gökteki yıldızlara baktığı zaman hissettiklerini, algıladığımız görüntünün beyine nasıl ulaştığını, gözümüzdeki hangi mekanizmalarla algılandığını Evrim Teorisi'ne atıfla açıklamaya çalışabilir. Ancak böyle bir açıklamayı ortaya atan hiçbir evrimsel

²² Ruse, M. ve Wilson, E. O. (1989) “The Evolution of Ethics”, *New Scientist*, s. 51.

psikolog, aynı zamanda bize, yıldızların ve gökyüzünün yapısı ya da doğası hakkında bilgi verdiğini iddia etmez. Açıklama sadece algıların kendisi ile alakalı olabilir, algılanan objeyle alakalı olamaz. Aynı şekilde bir evrimsel psikolog, ahlaki algılarımızın nasıl geliştiği hakkında bize makul açıklama sunduğunu varsaysak bile, ahlakın yapısı ve nesnelliği gibi temel özellikleri hakkında açıklama sunamaz. Böyle bir açıklama yaptığı anda, çalıştığı bilimin sınırlarının dışına çıkar.

Ancak söz konusu itiraz ciddi anlamda sorunludur, zira mantıkta “kökensel hata (genetic fallacy)” olarak bilinen mantık hatası²³ işlenmektedir. Bu mantıksal hatayla işlenen yanlışlığın özelliği, bir şeyin kökeni ya da tarihine referans verilerek bir iddianın yanlışlanmaya çalışılmasıdır. Ancak bu her zaman mümkün değildir. Örnek vermek gerekirse şöyle bir iddia “kökensel hataya” sahiptir: Bilim adamı olan Kekule, benzen molekülünün yapısını rüyasında gördü. Dolayısı ile Kekule’nin benzen molekülü teorisine inanmamalıyız. Kekule’nin benzen molekülünü rüyasında gördüğü doğrudur, ancak bu durum molekülün o şekilde olmadığını göstermez. Nitekim benzen molekülünün o şekilde olduğunu düşünmemiz için elimizde ciddi kanıtlar vardır. Bu mantık hatasına verilecek diğer bir örnek de şöyle bir iddia olabilir: “Sen demokrasiyi savunuyorsun zira sen demokratik bir toplumda doğdun”. Bir iddianın doğru ya da yanlış olduğu o iddianın nasıl ortaya çıktığına bakarak bulunamaz. Konumuza dönersek “Çocuklara işkence yapmak yanlıştır” iddiasının kökeni evrimsel mekanizmalar olabilir. Ancak bu söz konusu iddianın yanlış ya da yanılısına olduğunu göstermez. Mesela bir akıl hastasını alalım, bu kişi etrafta uçan atlar görüyor olsun. Aldığı bir ilaç sayesinde bu atların gerçekten var olmadığına inanmaya başlasın. Onun bu inancının ilaç etkisinden oluşması bu inancının doğru olduğunu, gerçekten de uçan atlar olmadığı gerçeğini değiştirir mi? Tabi ki hayır. Aynı şekilde ahlakın kökeninin evrimsel mekanizmalar olduğunu göstermek, ahlaki iddiaların gerçek olmadığını göstermez.

Ancak ikinci bir evrimsel argüman daha mevcuttur. Elbette ki ahlak algımızın kökenine atıf yaparak ahlakın kesin olarak görece olduğu iddia edilmekle kökensel mantık hatası işlenir. Ancak gene de Evrim Teorisi’nin, ahlakın nesnel olması ihtimalini ciddi olarak düşürdüğü iddia edilebilir. Bu yeni argümana göre, insan ahlaki doğal seçilimin bir sonucu olduğuna göre, hayatta kalma mücadelesinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Böyle bir mücadele sonucunda, nesnel ahlaki prensiplerin ortaya çıkması çok düşük ihtimaldir. Buna göre ahlaki realizm büyük ihtimal yanlış olmalıdır. Bu itiraz yerinde midir?

Her şeyden önce ahlakın gerçekten de evrimsel mekanizmalarla gelişip gelişmediği tartışılabilir. Sosyobiologlar her şeyi evrimle açıklamaya çalışmaktadırlar. İnsanın bütün davranışlarını evrime bağlamak şüphesiz yanlış olacaktır. Ünlü evrimci felsefeci Daniel Dennett’in örneğini kullanırsak; insanların kullandığı tüm mızraklardaki uç sivri olmuştur. Bu seçimi evrime bağlamak, insanda bir çeşit mızrak ucu geni olduğunu iddia etmek, elbette ki komik olacaktır. Mızraklar uçları sivriyken daha çok işe yaradıkları için, zeki bir varlık olan insan, hep sivri uçlu mızraklar kullanmıştır. Kökende evrimsel bir mekanizma söz konusu değildir. Buna göre aynı şekilde ahlak da evrimsel süreçlerden bağımsız olabilir.

Ahlakın, gerçekten de çoğalmayı ve hayatta kalmayı destekleyip desteklemediği de tartışmalı bir konudur. Tecavüzün serbest olduğu bir toplumda, insanların daha hızlı çoğaldığı savunulabilir. Zayıflara yardım etmenin, onlara zarar vermemenin,

²³ Mantık hatalarına “mantıksal safsata” diyenler de vardır. Mantık hataları ilk bakışta doğru görünen ama aslında yanlış olan çıkarımlardır.

“güçlüler ayakta kalır” ilkesiyle çeliştiği savunulabilir. Mesela yabancı biri için hayatımızı feda etmemizin hiçbir şekilde bizim ya da genlerimizin hayatta kalmasına faydası olmadığı açıktır. “Tecavüz” ve “zayıflara yardım etmemek” evrimle uyuşmasına rağmen, ahlakla açık bir biçimde çelişmektedir. Bu da ahlakta, evrimsel süreçlerden fazlası olduğunu göstermektedir.

Ancak bu sorunları görmezden gelsek bile, söz konusu evrimsel itirazın iki büyük sorunu vardır, ki bu ikisi bu itirazı geçersiz kılmak için yeterlidir. Birincisi, söz konusu itirazın başarılı olması için doğalcı (ateist) evrim teorisini kabul etmemiz gerekmektedir. Evrim teorisinin iki tane felsefi yorumu mevcuttur. Bu iki felsefi yorum da deneysel verileri aynı başarıyla açıklar. Birinci yoruma göre doğa dışında hiçbir şey yoktur, bu yukarıda bahsettiğimiz doğalcılık tezidir. Buna göre insan, kör tesadüfî süreçlerle, şans eseri ortaya çıkmış bir hayvan türüdür. Bu evrimin doğalcı-ateist yorumudur. Doğalcılık tezi bilimsel metotlarla doğrulanıp yanlışlanamadığı için felsefi bir iddiadır. Bu iddiaya dayanan evrimin doğalcı yorumu da dolayısı ile felsefi bir yorumdur. Bu arada bilimsel evrim teorisinde kullanılan “tesadüf” kelimesi ile günlük hayatta kullandığımız “tesadüf” kelimelerinin birbirinden farklı anlam taşıdıklarına dikkatinizi çekmek isterim. Çağımızın önemli biyologlarından Ernst Mayr, biyolojide kullanılan “tesadüf (randomness)” kelimesini şu şekilde tanımlamaktadır:

Mutasyon ya da değişim tesadüfidir dediğimiz zaman kastettiğimiz şey yeni genetik özellikler ile verilen ortamdaki organizmanın adapte olma ihtiyacı arasında bir ilişki olmadığı iddiasından ibarettir.²⁴

Önemli biyoloji felsefecilerinden Eliot Sober de Mayr’a benzer bir “biyolojik tesadüf” tanımı vermektedir:

Mutasyonların yararlı olacağını saptayıp, mutasyonun gerçekleşmesine neden olan fiziksel bir mekanizma (onların içinde veya dışında) yoktur.²⁵

Hatta bu itirazın en önemli savunucularından, yukarıdaki alıntının sahibi Michael Ruse da bu tanımlara çok yakın bir tesadüf tanımı vermektedir:

Biyolojik evrimin “ham maddesi” (diğer bir deyişle mutasyonlar) tesadüfidir, ki bundan kastın onun ihtiyaca göre gerçekleşmemesidir.²⁶

Fakat “tesadüf” bu anlamda anladığımız zaman, evrimin Tanrı’nın varlığı ile çelişmediği açıkça görülebilir. Daha ziyade burada “tesadüf” ifadesiyle kastedilen şey, canlılarda Lamarckçı bir yapının olmadığıdır. Yani canlılar dış koşulları sezip, genetik yapılarını koşullara göre değiştirmezler. Genetik değişimler çevre koşullarından bağımsız bir şekilde gerçekleşir ve çevre kendine uygun olmayan

²⁴ Mayr, Ernst (1988) *Towards a New Philosophy of Biology: Observations of an Evolutionist* (Cambridge: Harvard University Press), s. 98.

²⁵ Sober, Eliot “Evolution Without Metaphysics?”, J. Kvanvig (ed.), *Oxford Studies in Philosophy of Religion*, cilt 3.

²⁶ Ruse, Michael (1988) *Philosophy of Biology Today* (Albany: State University of New York Press), s. 75.

mutasyonları eler. Bu tarz bir iddia ise hiçbir şekilde Tanrı'nın bu dış koşulları yaratıp, canlıların bu yöntemle ortaya çıkardığı iddiası ile çelişmez. Bu da evrimin ikinci bir yorumunu mümkün kılmaktadır: Teistik evrim görüşü. Bu görüşe göre Tanrı insanı, Evrim Teorisi'nde bahsedilen mekanizmalarla yaratmıştır. Teistik evrim ile doğalcı evrim, bilimsel olarak eşdeğerdir, ikisi de aynı deneysel öngörülerde bulunur. Nitekim Evrim Teorisi'nin ilk versiyonunu ortaya atan Cahız, Evrim Teorisi'nin babalarından sayılan Alfred Wallace, modern Evrim Teorisi'nin kurucularından Theodosius Dobzhansky, günümüzde Evrim Teorisi'nin en ünlü savunucularından Kenneth Miller gibi birçok önemli evrimci biyolog, evrimin teistik yorumunu kabul etmiştir. Teistik yorumu kabul ettiğimiz zaman, yukarıdaki söz konusu itiraz geçersiz olur. Çünkü Tanrı, bize, pekâlâ nesnel ahlakı görmeye yarayan sezgileri evrimsel süreçlerle vermiş olabilir. Teistik evrim yorumunda, nesnel ahlakın ortaya çıkma ihtimalinin düşük olduğunu varsaymak için hiçbir gerekçemiz yoktur. Dolayısı ile Evrim Teorisi'ni kullanarak nesnel ahlakın var olmadığını iddia etmek için ona doğalcılığı eklememiz gerekmektedir. Ancak argümanımızın ilk dört öncülünde de gösterdiğimiz gibi zaten doğalcılık doğruysa nesnel ahlaki önermeler yoktur, doğalcılığa evrimi ekleme bu anlamda doğalcılığa ekstra bir yardımda bulunmaz.

İkinci önemli probleme gelirse, ahlakın evrim kökenli olduğunu savunanlara göre, matematiksel sezgilerimiz (ki sayelerinde matematiği biliriz), tümevarım yeteneğimiz (ki sayesinde bilim yaparız), duyu organlarımız (ki sayelerinde dış dünya hakkında bilgi alırız) da evrim kökenlidir. Ancak eğer ahlaki sezgilerin kökeni evrimsel süreçler olduğu için ahlakı yanılsama (illüzyon) olarak değerlendireceksek o zaman, evrimsel süreçlerden gelen yeteneklerimizle geliştirdiğimiz matematik, bilim hatta dış dünya algımız da yanılsamadır. Ancak bir kere bilimin yanılsama olduğunu iddia edersek, o zaman bilimsel bir teori olan evrimin kendisi de yanılsama olacaktır. Evrim yanılsamaysa, o zaman söz konusu itiraz evrim üstünden geliştirilmeye çalışıldığı için geçersiz olacaktır. Yani itiraz kendi kendini baltaladığı için kabul edilemezdir.

5.1.3. Doğrulamacılık/Yanlışlamacılık İtirazı:

Doğrulamacılık felsefe tarihinde önemli bir yere sahip olan, ama 1950'lerde gözden düşen pozitivistin temel prensibidir. Pozitivistin bugün akademik felsefe camiasında ciddi bir savunucusu kalmamasına rağmen, hâlâ bilimsel çevrelerde ve halk üstünde çok etkilidir. Çoğu insanın ahlaki önermeleri göreceli olarak algılamasının en büyük sebebi pozitivisttir. Bu yüzden bu pozitivist itirazın ciddi bir savunucusu kalmasa da incelememiz faydalı olacaktır.

Yanlışlamacılık doğrulamacılığın alternatif bir yorumu olarak düşünülebilir. Doğrulamacılık/yanlışlamacılık ilkesine göre, bir cümle ya analitikse²⁷ ya da ampirik (deneysel) olarak doğrulanabiliyorsa/yanlışlanabiliyorsa anlamlıdır. Bu ilkeyi savunanlara göre ahlaki önermeler analitik veya deneysel olarak doğrulanabilir/yanlışlanabilir önermeler olmadıklarına göre anlamsızdır. Bu tarz bir argüman pozitivist felsefeci Alfred Ayer tarafından geliştirilmiştir.²⁸ Bu tarz bir

²⁷ Analitik önermeler, yüklemi öznesine ek olarak bir bildirimde bulunmayan önermelerdir. Mesela "Bütün bekarlar evli değildir"; "Bütün üçgenlerin üç kenarı vardır" önermeleri analitik önermelerdir. Zira "bekar" öznesi zaten evli olmama bilgisini içerir, "üçgen" öznesi de üç kenara sahip olmayı içerir. Analitik önermelerin doğru veya yanlış olduğu doğrudan içeriğinden anlaşılabilir.

²⁸ Argümanın savunması için bakınız: Ayer, Alfred (1954) "The Analysis of Moral Judgments" *Philosophical Essays*, (London: Macmillan).

argümanın savunucusu, ahlakın göreceli olduğunu savunmakla kalmaz, daha ileri giderek ahlaki önermelerin anlamsız olduğunu da iddia eder.

Öncelikle ahlaki ilkelerin analitik olmadığı, yahut ampirik olarak doğrulanabilir/yanlışlanabilir olmadığı açık bir durum değildir. Dolayısı ile doğrulamacılık/yanlışlamacılık ilkesini kabul etsek bile ahlaki önermelerin anlamsız ya da göreceli olduğu açık bir durum değildir. Nitekim “tecavüz yanlıştır” gibi ahlaki önermelerin anlamsız olmadığı, her insanın bu önermenin söylemek istediğini kavramasından bile bellidir. Fakat söz konusu ilkenin iki tane büyük sorunu vardır ki, bu iki sorundan dolayı bütün felsefeciler bu ilkeyi (doğrulamacılık/yanlışlamacılık ilkesini) reddetmiştir.

Birincisi, söz konusu ilke kendi kendini reddetmektedir, zira ilkenin kendisi, ne analitik ne de deneysel olarak test edilebilir bir önermedir: “Yalnızca doğrulanabilen/yanlışlanabilen cümleler anlamlıdır” cümlesinin kendisi doğrulanamaz/yanlışlanamaz. Dolayısı ile bu ilkeyi kabul edersek, ilkenin kendisinin anlamsız olduğunu da kabul etmememiz gerekir! Kısacası bu ilke kendi kendini reddetmektedir.

İkincisi, bir sürü önemli bilimsel iddiayı deneysel olarak yanlışlamak ya da doğrulamak mümkün değildir. Kuantum mekaniğindeki istatistiksel önermeler, deneysel olarak doğrulanamaz ya da yanlışlanamaz. Bu tarz önermeler için deneysel kanıt bulmak mümkündür, ancak bu önermeler hiçbir zaman yüzde yüz kesinlikle doğrulanamaz ya da yanlışlanamaz. Mesela “Paranın tura gelme olasılığı yüzde ellidir” önermesini alalım. Diyelim ki parayı 10 defa attık ve her seferinde tura geldi, söz konusu iddiayı yanlışladığımızı söyleyebilir miyiz? Tabi ki hayır, belki bir sonraki 10 atışta hep yazı gelecek. Ya da “Tura gelme ihtimali yüzde yetmiştir” önermesini ele alalım, diyelim ki parayı 100 kere attık, 70 kere tura geldi. Bu önermeyi doğrulamış olduk mu? Tabi ki hayır, belki bundan sonraki atışlarda yazı daha fazla gelecek ve oran değişecek. Ne kadar deney yaparsanız yapın istatistiksel bir önermeyi deneysel olarak doğrulayamazsınız.

Dolayısı ile söz konusu ilke (doğrulamacılık/yanlışlamacılık ilkesi), hem kendi kendini reddettiği, hem de önemli bilimsel önermeleri anlamsız gibi gösterdiği için anlam kriteri olarak kabul edilemez. Bu ilkeyi reddettik mi ona dayalı ahlaki realizme getirilen itiraz da geçerliliğini yitirmiş olur.

Bu bölümde görüldüğü gibi, ahlaki realizm aleyhinde güçlü bir argüman yoktur. Yukarıda verdiğim üç argümanı da göz önüne alırsak, beşinci öncülün doğru olma ihtimali yanlış olma ihtimalinden fazladır. Şimdi ikinci öncüle gelebilecek itiraza göz atalım.

5.2. İkinci Öncüle İtirazlar ve Platonist Ateizm

Bütün doğalcılar ateist olmak zorundadırlar, ancak bütün ateistler doğalcı olmak zorunda değildir. Günümüzde kendilerine “yeni ateistler” diyen bütün ateistler doğalcı olmalarına rağmen, bu böyle olmak zorunda değildir. (Kamuoyunda ateist olarak ünlü tüm isimler doğalcı

olmalarına rağmen, bunların dışında olabilecek ateist yaklaşımı irdelemeyi yararlı buluyorum.)Tanrı'nın varlığını reddetmek, doğanın var olan tek şey olduğunu iddia etmeyi gerektirmez. Dolayısı ile bir ateist, doğalcılığı reddedip ikinci öncülümüzü reddedilir. Ancak bu yeterli değildir, zira ikinci öncül ateistin yeni pozisyonunu da kapsayacak şekilde güncellenebilir. Ateistin argümanımızı geçersiz kılmak için, yeni pozisyonunda aksiyolojik bir takım temel önermeler olduğunu göstermesi lazımdır. Aksi takdirde ateistin yeni pozisyonuna "x-ateizm" dersek, argümanımızı şu şekilde yeniden oluşturabiliriz:

Nesnel aksiyolojik önermeler varsa bu önermeler ya temel yasalardır, ya da temel yasalardan çıkarsanabilirler. (Öncül, Üçüncü halin imkânsızlığı mantık yasası)

Eğer Tanrı yoksa temel yasalar x-ateizmin içerdiği yasalardan ibarettir. (Öncül)

Bütün x-ateistik temel yasalar olgusaldır. (Öncül)

Olgusal önermelerden aksiyolojik önermeler çıkarsanamaz. (Öncül, Hume yasası)

Dolayısı ile eğer Tanrı yoksa nesnel aksiyolojik önermeler yoktur. (1, 2, 3, 4'ten çıkan mantıksal sonuç)

En az bir tane nesnel aksiyolojik önerme vardır. (Öncül, Ahlaki realizm)

Sonuç: Tanrı vardır.

Ateistin böyle bir güncellenmiş argümandan kaçmasının tek yolu, güncellemede 3. öncülün yanlış olmasıdır. Yani x-ateizmin içinde aksiyolojik bir takım önermeler içermesi gerekmektedir. Doğa yasaları olgusal olduğu için, ateistin söz konusu yasaların zaman ve mekân dışında olduğunu savunması gereklidir. Bu görüş Platonizmi andırdığı için, bu görüşe "Platonist ateizm" diyeceğim. Platonist ateizm doğruysa, yani evrenimizin dışındaki Platonik bir evrende, zaman mekan dışında aksiyolojik yani ahlaki bir takım temel yasalar varsa, o zaman argümanım başarısız olur. Peki, böyle bir görüş doğru olabilir mi? Teizm mi, böyle bir görüş mü daha rasyoneldir?

Platonist ateizmin birçok önemli sorunu vardır. Birincisi, her şeyden önce görüşün kendisi çok gariptir, zaman-mekân dışında merhamet, adalet, iyilik gibi normal şartlarda kişilere özgü özelliklerin var olduğu iddiasını anlamak gerçekten güçtür. Normal şartlarda ahlaki önermeler ve özellikler kişilerle alakalıdır, bir cisim, ya da fiziksel olgu merhametli olamaz. Merhametlilik, adil olmak, bilinçli varlıkların özelliğidir. Nitekim çoğu felsefeciyeye göre bu özelliklere sadece özgür iradeye sahip varlıklar sahip olabilir. Ancak eğer Platonist ateizm doğruysa, o zaman bu özellikler ve ahlaki yargılar zaman-mekân dışında oldukları için hiçbir varlık olmasaydı dahi var olmalıydılar. İyi ama bu nasıl olabilir? Merhametlilik özelliğinin hiçbir varlığın var olmadığı bir yerde var olduğu nasıl iddia edilebilir? Bu iddianın anlamı nedir? Bu sorulara cevap vermek mümkün gözükmemektedir. Dolayısı ile Platonist ateizm ahlaki özellikleri temellendirme noktasında bir açıklama sunamamaktadır. Dolayısı ile böyle bir görüş kurmanın mümkün olup olmadığı bile bir soru işaretidir. Diğer taraftan teizmin Tanrısı bir zihne sahip, kişisel bir varlık olduğu için onun doğasına atıf yaparak merhamet, adalet gibi kavramları temellendirme benzeri bir sorunla karşılaşmaz.

İkincisi, eğer Platonist ateizmin iddia ettiği gibi bazı ahlaki değerler ve ahlaki yargılar zaman-mekân dışında varlarsa, o zaman nedensel ilişkilere girememelerinden ötürü,²⁹ onların varlıklarından haberdar da olmamız gerekiyordu. Çünkü bir şey hakkında bilgi elde etmek için o cisimle bir çeşit ilişkiye girmek şarttır, öyle ki bu ilişki sırasında cisimle ilgili bilgiler ondan bize geçebilsin. Ancak Platonist ateizmin savunduğu mekânda olmayan, nedensel ilişkilere girmeyen cisimlerle böyle bir ilişki sağlamak imkânsızdır. Ancak biz ahlaki değerlerin varlıklarından haberdarız. Bu

gerçek de Platonist ateizmin yanlış olduğunu göstermektedir.

Üçüncüsü, ahlaki yasa ve özelliklerin zaman-mekân dışında olduğunu düşünmekteki bir başka sorun da, ahlaki özelliklerin zaman-mekân içinde yaşayan varlıklarla alakalı olmasıdır. Diğer bir deyişle ahlaki önerme ve özellikler felsefecilerin amaçlılık dediği özelliğe sahiptir. Ancak bu çok garip bir durumdur, zaman-mekân dışında, değişmeyen, nedensel ilişkiye

girmeyen değerler nasıl olur da zaman-mekân içindeki varlıkların (yani kişilerin merhametli, cömert... olması gibi) tariflere dönüşebilirler? Bu soruya da cevap vermek mümkün değildir.

Ayrıca ahlaki önermelerin önemli bir özelliği, yukarıda bahsedildiği gibi bize yükümlülükler yüklemeleridir. “Zevk için insan öldürmemeliyiz” önermesi, bir doğruya işaret etmesinin yanında, bize öldürmeme yükümlüğü de yükler. Birincisi, nasıl oluyor da zaman-mekân dışındaki soyut bazı yasa ve özellikler bize yükümlülük yükleyebilir? İkincisi, neden biz bu yükümlülüklere uyalım ki? Diyelim ki “Merhametli olmak iyidir” veya “Bencil olmak kötüdür” önermeleri doğru olsun. Neden birinci özelliğe sahip olmak isterken, ikinci özellikten uzak durmaya çalışmalıyız? Platonist ateizm bu soruları da cevapsız bırakmaktadır.

Platonist ateizmin diğer bir zayıflığı ise kör-tesadüfî evrimsel süreçlerle ortaya çıkan insanın, bu zaman-mekân dışındaki yasaları kavrayacak şekilde evrimleşmiş olduğunu iddia etmek zorunda kalmasıdır. Ancak bu savunulması çok zor bir iddiadır. Zira ateistin, maddenin kör-tesadüfî bir süreçle, zaman-mekân dışındaki bazı özellikleri kavrayacak bir mekanizma geliştirmiş olduğunu iddia etmesi gerekmektedir. İyi ama zaman-mekân dışından bilgi alabilen bir mekanizma, ateizmin öngördüğü bir evrendeki fiziki yasa ve maddelerden nasıl yapılabilir? Böyle bir mekanizma bilimsel olarak bilinmemektedir; ayrıca böylesi bir mekanizmanın oluşması hiç de mantıklı gözükmemektedir. Zaman-mekân dışındaki bir takım özelliklerin, bu dünyada hayatta kalmamızla alakası olamayacağı için, doğal seçilimin -böyle bir yapı olmuş olsaydı bile- onu seçmesi de olasılık olarak mümkün gözükmemektedir.

Bütün bunlar göz önüne alındığında, Platonist ateizmin pek ciddi ve ikna edici bir

²⁹ Cisimler ancak zaman-mekânda nedensel ilişkiye girebilirler. Çünkü zaman dışında değişimden bahsetmek mümkün değildir. Değişim olmayan yerde ise nedensel ilişkiden bahsetmek mümkün değildir. Zaten aksiyolojik özelliklerin nedensel ilişkiye girmediği de apaçık bir durumdur. Merhametten (merhametli bir insandan değil, soyut bir değer olarak merhametten) tokat yediğiniz, ya da şefkate çarptığınız oldu mu?

pozisyon olmadığını rahatlıkla söyleyebilirim. Bu sorunlar kanaatimce o kadar büyüktürler ki; Platonist ateizmi doğalcılık ve teizm ciddi bir alternatif olarak görmek mümkün değildir.

5.3. Euthyphro İkilemi

Platon, Euthyphro diyalogunda, kutsalın tanrılar tarafından istenen şey olduğunu savunan hayali bir karakter olan Euthyphro'ya, Sokrates'in ağzından şu soruyu sormaktadır: “Bir şey bizatihi kutsal³⁰ olduğu için mi tanrılar tarafından sevilir, yoksa tanrılar tarafından sevilen bir şey olduğu için mi kutsal sayılır?”³¹

Bu sorudan hareketle bazı ateistler, teizm için benzeri bir ikilem yaratmayı amaçlayan şu soruyu sorarlar: “Ahlaki davranışlar Tanrı tarafından emredildiği için mi ahlakidir, yoksa ahlaki olduğu için mi Tanrı tarafından emredilmiştir?”

Burada sunulan ikilemden birinci seçeneği seçersek, ahlaki ilkeler Tanrı'nın keyfi seçimlerine dönüşmüş olacaklardır. Öyle ki Tanrı fikrini değiştirip aniden cinayeti ahlaklı görürse cinayet ahlaki olarak kabul edilebilir olacaktır. Ama ateistlere göre bu kabul edilebilir bir şey değildir, bu durumda ahlakın nesnel olduğu iddia edilemez, dolayısı ile verdiğimiz argümanın 5. öncülü yanlış olacağı için argüman da yanlış olacaktır.

Diğer taraftan ikinci seçeneği seçersek, bu sefer ahlaki önermeler Tanrı'dan bağımsız olacaktır. Eğer ahlaki önermeler Tanrı'dan bağımsızsa, o zaman Tanrı olmasaydı bile onlar hâlâ var olabilecekti. Bu da bizim ara sonucumuzun, dolayısı ile muhtemelen 2. öncülümüzün yanlış olduğu anlamına gelecektir.

Bu ikilem argümanımızı geçersiz kılmış mıdır? Her şeyden önce birinci seçenek 5. öncülü reddetmemizi gerektirmez. Teistlere göre Tanrı fizik yasalarını da yaratmıştır, bundan hareketle fizik yasalarının keyfi, nesnel olmayan önermeler olduklarını söyleyebilir miyiz? Söyleyemeyiz, aynı şey ahlak için de geçerlidir.

Ancak Euthyphro ikilemi gerçek bir ikilem değildir, üçüncü bir seçenek daha vardır ve bence doğru olan seçenek de budur. Bu seçeneğe göre ki Augustine, Anselm, Aquinas gibi teistik felsefecilerin birçoğu bu görüşü savunmuştur; merhamet, adalet gibi temel ahlaki özellikler Tanrı'nın Doğası'nın bir parçasıdır. Tanrı ne dışarıdaki bir ahlak standardına uyar, ne de böyle bir standardı yokluktan yaratır. Bu ahlaki değerlerin standardı Tanrı'nın Doğası'nın kendisidir. Nitekim bu görüş teizmle ilk seçenekten daha uyumlu durmaktadır, zira teistik görüşte Tanrı her zaman merhametlidir, her zaman adildir, her zaman iyidir. Bu sıfatlar onun temel ve zorunlu sıfatlarındandır.

Bu noktada ateist üçüncü seçeneğe şöyle bir soruyla itiraz getirmeye çalışabilir: “Tanrı'nın Doğası, Tanrı nasılsa öyle olduğu için mi iyidir; yoksa dışsal bir ölçütle örtüştüğü için mi iyidir?” Birinci seçeneği seçersek, o zaman ateist, “Tanrı'nın doğası başka türlü olsaydı ahlak da başka türlü olurdu, demek ki ahlak mutlak anlamda nesnel değildir” diyebilir. İkinci seçeneği seçersek ise, yukarıdaki ikinci seçenek gibi, iyiliğin Tanrı'dan bağımsız bir kavram yapıldığını iddia edebilir. Dolayısı ile ateist Euthyphro ikileminin yeniden belirdiğini söyleyebilir.

Bu aslında anlamsız bir sorudur. Özellikler zorunlu ya da bağımlı olabilir. Bir

³⁰ Diyalogta geçen “τὸ ὅσιον” kelimesi Türkçe'ye genelde “kutsal” olarak çevrilmektedir, ancak kelime “erdem” anlamına da sahiptir.

³¹ Platon (1961) “Euthyphro”, Hamilton, Edith ve Cairns, Huntington (ed.), *The Collected Dialogues of Plato* (Princeton: Princeton University Press), 10a.

özelliğın, bir varlığın temel ya da zorunlu özelliğı ya da sıfatı olduğunu söylemek, o varlığın bütün mümkün evrenlerde o özellik veya sıfata sahip olduğunu iddia etmek demektir. Mesela A isimli bir üçgenimiz olsun. A üçgeninin üç kenarı vardır ve bu onun zorunlu özelliğidir. Zira üçgeninin üçten az ya da fazla kenarı olması mümkün değildir. Diğer taraftan üçgenlerin iç açıları toplamı, Öklid geometrisinde 180 derece, Rieman geometrisinde 180 dereceden fazla, Lobacevski geometrisinde ise 180 dereceden azdır. Dolayısı ile A üçgeni, Öklid uzayındaysa iç açıları toplamı 180 derece olacaktır. Diğer taraftan A üçgeni eğer Rieman uzayındaysa iç açıları toplamı 180 dereceden fazla olacaktır. Dolayısı ile üçgenin iç açıları toplamının 180 derece olması bir bağımlı özelliğidir. Bu bilgi ışığında bir üçgenin iç açıları toplamının neden 180 derece olduğu ya da olmadığı sorgulanabilir. Ancak şöyle bir soru anlamsız olacaktır: “A’nın üçgen olduğu için mi üç kenarı vardır, yoksa üç kenarlı olduğu için mi üçgendir?”. Zira üç kenarlı olmak üçgenin temel özelliğidir, üçgenin üç kenarlı olmaması mümkün değildir.

Yukarıda da değindiğim gibi “iyilik” Tanrı’nın Doğası’nın temel özelliğidir (sıfatıdır), bütün muhtemel evrenlerde Tanrı sonsuz iyidir, farklı olması zaten mümkün değildir. Dolayısı ile ateistin sorusu, yukarıdaki üçgenin neden üç kenarı olduğu sorusu gibidir, anlamsızdır. Zira birinci seçenek ateistin iddia ettiği sonucu gerektirmez. “Tanrı’nın Doğası başka türlü olsaydı ahlak da başka türlü olurdu, dolayısı ile bu bakışta ahlak nesnel değildir” iddiasının, Tanrı’nın ahlaki sıfatlarının zorunlu olduğu (Doğası’ndan kaynaklandığı) bilgisinin ışığında yanlış olduğu açıktır. Tanrı’nın Doğası zaten başka türlü olamazdı ki, ahlak da başka türlü olabilsin. Tıpkı üçgenin üç kenar dışında başka bir sayıda kenarı olamayacağı gibi.

6. Sonuç

Evrendeki bütün doğru önermeler gibi temel önermelerden çıkarsanabilir. Argümanımın birinci kısmında, tümdengelimsel mantığın temel ilkelerinden biri olan Hume yasası gereği, bütün temel önermeler olgusalsa, bütün nesnel doğru önermelerin de olgusal olması gerektiğini göstermeye çalıştık. Ateistin bu noktada iki seçeneği vardır, birincisi doğalcılık veya benzeri bütün temel önermelerin olgusal olduğu bir görüşü benimsemek ve bu önermelerden nesnel ahlaki önermeler çıkarsayamayacağı için nesnel ahlaki önermelerin varlığını reddetmek. Ya da Platonist ateist bir pozisyon benimseyip, zaman-mekân dışında bazı temel ahlaki önermeler olduğunu iddia etmek. İkinci seçenek, yukarıda itirazlar bölümünde ayrıntılıca gösterdiğim gibi, savunulması makul olmayan bir görüştür. İlk seçenek ise nesnel ahlaki önermelerin reddini gerektirdiği için savunulmazdır. Zira itirazlar bölümünde görüldüğü gibi, ahlaki önermelerin nesnel olmadığını düşünmemiz için geçerli hiçbir argüman yoktur. Bütün nesnel ahlak karşıtı argümanların çok ciddi sorunları vardır. Diğer taraftan, nesnel ahlaki önermeler olması gerektiği yönünde üç tane geçerli argüman vermeye çalıştım. Dolayısı ile ateistin elindeki iki seçenek de rasyonel açıdan güçlü gözükmemektedir. Nesnel ahlaki değerlerin (aksiyolojik önermelerin) varlığı, teizm lehinde önemli bir delil oluşturmaktadır. Bu delil, bu kitapta sunulan ve sunulmayan diğer delillerle birleştirildiğinde, teizmin ateizmden daha rasyonel olduğu daha da iyi anlaşılacaktır.